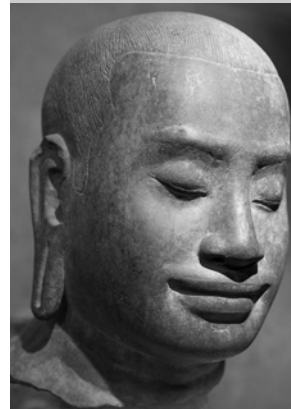
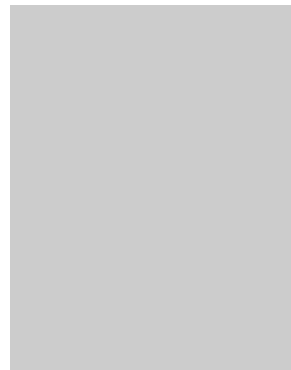

จารึกปราสาทตาพรหม: ความสัมพันธ์
ระหว่างขนบจารึกสดุดีกษัตริย์กับการ
สรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗*
(Tā Prohm Inscription:
The Relationship between
the Tradition of Ruler Eulogy
Inscriptions and the Praise of
King Jayavarman VII)

นิพัทธ์ แยมเดช**
(Nipat Yamdate)

* บทความนี้เรียบเรียงและขยายประเด็นการศึกษาจากข้อมูลในวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง “การศึกษาอักษรรูปในจารึกปราสาทตาพรหมของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๕๘ อนึ่ง ผู้วิจัยได้รับคำท้วงติงและคำชี้แนะจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๓ ท่านในการประเมินผลงานวิจัยชิ้นนี้ผ่านกองบรรณาธิการวารสารฯ ทำให้ผู้วิจัยปรับปรุงผลงานได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

** นักศึกษาปริญญาโท สาขาจารึกศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บทความวิจัย

วิชาการ

บทคัดย่อ

จารึกปราสาทตาพรหม สร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ผู้แต่งมุงสดุดีพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นสำคัญ เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมดำเนินตามโครงสร้างของชนบในจารึกสดุดีกษัตริย์ ได้แก่ การใช้ภาษาสันสกฤตดำเนินเนื้อเรื่อง การแต่งด้วยรูปแบบฉันทที่ที่หลากหลาย ขึ้นต้นด้วยบทประณามพจนัญชาสังคัมภ์ศีลธิ์ แสดงลำดับสายตระกูลกษัตริย์ แล้วแสดงพระราชกรณียกิจของกษัตริย์โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนา และการจบเรื่องโดยการกล่าวถึงสารของกษัตริย์และระบุชื่อผู้แต่ง

เมื่อพิจารณาชนบสดุดีกษัตริย์ในจารึกปราสาทตาพรหม พบว่ามีความสำคัญในแง่ที่ชนบสดุดีกษัตริย์เป็นกรอบแนวคิดส่งเสริมสถานภาพความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อย่างสมบูรณ์แบบ กวี คือ เจ้าชายศรีสุรยกุมาร เลือกใช้รูปแบบของชนบสดุดีกษัตริย์สะท้อนภาพลักษณ์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในฐานะพระราชชาติที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาหายานเป็นมรรคาปฏิบัติสูงสุด อันเป็นกระแสความเชื่อหลักแห่งยุคสมัยนี้ จารึกปราสาทตาพรหมเป็นจารึกหลักสำคัญประจำรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่ประกาศพระคุณสมบัติและพระราชจริยาคติของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ว่าทรงเป็นนมหाराชแห่งอาณาจักรกัมพูชาที่สืบเชื้อสายกษัตริย์ยิ่งใหญ่ในอดีต เนื้อหาในจารึกปราสาทตาพรหมแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงประกอบกิจทางศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ ทรงเคารพต่อครู และพระราชมารดาอันเป็นแบบอย่างที่กษัตริย์รุ่นหลังจะดำเนินรอยตาม

คำสำคัญ: จารึกปราสาทตาพรหม, ชนบจารึกสดุดีกษัตริย์, พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

ABSTRACT

Tā Prohm inscription was engraved in the reign of King Jayavarman VII in honor of the King. Its contents followed the tradition of ruler eulogy inscriptions, using Sanskrit language and various styles of chandas. It opened with the invocation of gods, followed by the explanation of the king's family tree and his religious activities and ended with the king's royal address and the name of the poet who composed the inscription.

The eulogy tradition in Tā Prohm inscription perfectly established a conceptual framework for promoting the greatness of King Jayavarman VII. The poet, Prince śrīsūryyakumāra, portrayed the image of a king who had a strong belief in Mahāyāna Buddhism, the dominant religion of that era.

Tā Prohm inscription is considered one of the most important inscriptions of King Jayavarman VII, an evidence of his glory as a great king of Cambodia. It records his participation in a number of religious activities and his respect for his teachers and mother, a good conduct that later kings followed.

Keywords: Tā Prohm inscription, The tradition of inscriptions to eulogies rulers, King Jayavarman VII

๑. บทนำ

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (ค.ศ. ๑๑๘๑ - ๑๒๑๘ / พ.ศ. ๑๗๒๔ - ๑๗๖๑) เป็นหนึ่งในพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจมากที่สุดของอาณาจักรเขมรสมัยเมืองพระนคร ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ (George Coedès) กล่าวว่า “กษัตริย์พระองค์นี้ได้ถูกละเลยโดยสิ้นเชิงจากพงศาวดาร หรือจากการบันทึกของท้องถิ่น รวมทั้งถูกชาวกำมพูชาลืมไปโดยสิ้นเชิง” จนกระทั่งนักวิชาการทั้งหลายได้แสดงข้อมูลพระราชประวัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จึง “ได้ค่อย ๆ เสริมสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจของชาวกำมพูชาในฐานะที่ได้เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเขมรโบราณ” ในปัจจุบันเมื่อพระราชประวัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อยู่ในกลุ่มข้อมูลประวัติศาสตร์กำมพูชากระแสหลัก ทำให้นักวิชาการอย่างยอร์ช เซเดส์ ยกย่องพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของอาณาจักรกำมพูชา ส่วนศาสตราจารย์โคลด ซาค (Claude Jacques) ให้ความเห็นว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงเป็นพระราชายิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยเมืองพระนครและในประวัติศาสตร์ของขอม (ปรานี วงษ์เทศ ๒๕๒๙: ๑๙; Chandler 2003: 55; สุภัทรทิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า ๒๕๔๗: ๑๒๒) ในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อาณาจักรเขมรแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ มีอยู่เป็นจำนวนมากและได้กลายเป็นโบราณวัตถุอันสำคัญของอาณาจักรขอมมาจนทุกวันนี้ (เซเอม แก้วคล้าย ๒๕๔๓: ๘) ความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สะท้อนผ่านกลุ่มข้อมูลจารึกหลายหลัก ข้อมูลบางส่วนยืนยันถึงพระราชกรณียกิจของพระองค์ว่าทรงสร้างสรรคความสงบสุขเพื่อทวยราษฎร์อย่างแท้จริง เช่น เนื้อความในจารึกประจำโรคยศาลา กล่าวถึงทุกข์อันเดือดร้อนของทวยราษฎร์เป็นทุกข์ผู้ปกครองอันเจ็บปวด (อัญชญา จิตสุทธิญาณ และคณะ ๒๕๕๕: ๑๐๘)

จารึกทั้งหลายในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แต่งเป็นภาษาสันสกฤตด้วยรูปแบบของกาวะที่รู้จักกันทั่วไป คือ จารึกปราสาทพระขรรค์ จารึกปราสาทตาพรหม จารึกหลักใหญ่ที่ปราสาทพิมานอากาศ จารึกปราสาทจรุง จารึกบันทายฉมาร์ และจารึกประจำโรคยศาลาหลักต่าง ๆ ในบทความนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวเฉพาะจารึกปราสาท

ตาพรหม หรือ K.273 ซึ่งเป็นจารึกหลักสำคัญในรัชสมัยนี้ หลังจากที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ จึงได้ทรงสร้างราชวิหารหรือปราสาทตาพรหมขึ้นเพื่ออุทิศแด่พระราชมารดา และพระมหाराชครู (อุไรศรี วรรณะริน ๒๕๔๕: ๙๒) จารึกปราสาทตาพรหมจึงสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ในปราสาทตาพรหมด้วย เนื้อหาจึงบอกเล่ารายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับศาสนสถานแห่งนี้ และแสดงอุดมการณ์ของผู้ปกครองในบริบทที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ในบทความนี้ ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาการสร้างเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมที่มีความสัมพันธ์กับชนบจารึกสตุดิกษัตริย์ เนื่องจากจารึกปราสาทตาพรหมมีเนื้อหาสดุดีพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ การทำความเข้าใจชนบการสร้างสรรคจารึกประเภทสตุดิกษัตริย์จะทำให้เข้าใจสารของผู้แต่งที่ยกย่องพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในแต่ละมิติได้ลุ่มลึกยิ่งขึ้น อีกทั้งจะทำให้เห็นความสำคัญของจารึกปราสาทตาพรหมได้ชัดเจนขึ้น

อนึ่ง การอ้างบทแปลจารึกปราสาทตาพรหมเป็นภาษาไทยในบทความนี้ ปรากฏบทแปลฉบับสมบูรณ์ในรายงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาอสังการในจารึกปราสาทตาพรหมของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗” ดังนั้น ผู้วิจัยจะอ้างถึงคำแปลเฉพาะภาษาไทย โดยไม่ได้อ้างคำอ่านจารึกในรูปภาษาสันสกฤต ทั้งนี้ผู้สนใจอาจตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องทั้งคำอ่านและคำแปลในรายงานการวิจัยดังกล่าว

๒. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจารึกปราสาทตาพรหม

จารึกปราสาทตาพรหมหรือจารึกตาพรหม (K.273) เป็นจารึกหลักหนึ่งในบรรดาจารึกในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่มีข้อความสมบูรณ์ จารึกปราสาทตาพรหมได้รับการค้นพบโดยคณะทำงานของเอเตียน เอโมนีเยร์ (Etienne Aymonier) ปี ค.ศ. ๑๘๘๒ ในห้องหนึ่งของปราสาทตาพรหม จารึกบนแท่นหินทั้งสิ้นด้านข้อความที่จารึกในแต่ละบรรทัดมีความใกล้เคียงกับจารึกปราสาทพระขรรค์ ลักษณะของจารึกปราสาทตาพรหมที่บริเวณปราสาทตาพรหม ตัวจารึกเป็นแท่งหินหนา ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม จารึกปราสาท

๖ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

ตาพรหมสูง ๒ เมตร มี ๔ ด้าน จารึกแต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรอง ภาษาสันสกฤต ใช้ตัวอักษรเขมรโบราณบันทึกข้อความ เนื้อความที่บันทึกด้านที่ ๑ ถึงด้านที่ ๓ มี ๗๒ บรรทัด ส่วนด้านที่ ๔ มี ๗๔ บรรทัด จารึกมีทั้งหมด ๒๙๐ บรรทัด (Coedès 1906: 44) จารึกปราสาทตาพรหมมีเนื้อหาไม่ยาวมาก คือ มี ๑๔๕ บท เป็นจารึกที่คู่กันกับจารึกปราสาทพระขรรค์ เพราะพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างปราสาทตาพรหมเพื่ออุทิศแด่พระนางศรีชัยราชจุฑามณี^๑ ซึ่งเป็นพระราชมารดา ส่วนปราสาทพระขรรค์ พระองค์ทรงสร้างอุทิศแด่พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ ซึ่งเป็นพระราชบิดา จารึกปราสาทพระขรรค์มีการปริวรรตเป็นอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทย ดังปรากฏในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ ของสำนักนายกรัฐมนตรี และคำแปลบางส่วนปรากฏอยู่ในบทความ “ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗” ของหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล และจิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา ได้แปลจารึกปราสาทพระขรรค์ ในบทความ “จารึกปราสาทพระขรรค์” จนจบบริบูรณ์ แต่จารึกปราสาทตาพรหมยังไม่มีผู้ใดทำการปริวรรตและแปลเรียบเรียงเนื้อความเป็นภาษาไทยตั้งแต่ต้นจนจบและจัดพิมพ์เผยแพร่ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าจารึกปราสาทตาพรหมไม่มีผู้ใดแปลเป็นภาษาไทย เพราะมีการปริวรรตและแปลจารึกปราสาทพระขรรค์เป็นภาษาไทยให้ศึกษากันอย่างกว้างขวางแล้ว เนื่องจากเนื้อความส่วนหนึ่งในจารึกปราสาทพระขรรค์ตรงกันกับจารึกปราสาทตาพรหม

เนื้อหาที่ปรากฏตรงกันในจารึกปราสาทพระขรรค์กับจารึกปราสาทตาพรหมเห็นได้ว่าเนื้อหาช่วงต้นของด้านที่หนึ่ง คือ ๑๘ บรรทัดแรกเนื้อความตรงกัน บทที่ ๑ - ๓ มีเนื้อหาคำประณามพจน์กล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัย บทที่ ๔ มีเนื้อหาสรรเสริญพระโพธิสัตว์โลกेश্বর บทที่ ๕ เป็นถ้อยคำสรรเสริญพระนางปรัชญาปารมิตา ซึ่งเป็นพระมารดาของพระพุทธเจ้า บทที่ ๖ - ๑๘ มีเนื้อหากล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีกล่าว

---

^๑ ในบทความนี้ ผู้วิจัยสะกดชื่อ พระราชมารดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ว่าศรีชัยราชจุฑามณี ตามคำอ่านในจารึกปราสาทตาพรหม โศลกที่ ๑๑ ว่า *śrījayarājacūḍāmanīr*.

ไม่ตรงกันในบทที่ ๑๕ จารึกปราสาทตาพรหมกล่าวถึงชื่อหมู่บ้านราชปตินทรลักษมีอันเป็นสถานที่ประทับของพระอัยยิกาพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งไม่ปรากฏข้อความตรงนี้ในจารึกปราสาทพระขรรค์ และตั้งแต่บทที่ ๑๙ เป็นต้นไปข้อความที่บันทึกไว้ในจารึกปราสาทพระขรรค์และจารึกปราสาทตาพรหมมีเนื้อความแตกต่างกัน จารึกปราสาทพระขรรค์จะกล่าวถึงนครชัยศรี คือ ปราสาทพระขรรค์ ส่วนจารึกปราสาทตาพรหมจะกล่าวถึงราชวิหาร คือ ปราสาทตาพรหม (สุภรณ์ อัครสันโสภณ ๒๕๑๓: ๖๐) ส่วนเนื้อหาที่กล่าวถึงรายการสิ่งของต่าง ๆ ในจารึกปราสาทพระขรรค์และจารึกปราสาทตาพรหมมีบางส่วนที่ระบุสิ่งของถวายตรงกัน อาทิ ข้าวสารที่หุงสำหรับทำอาหาร งา ถั่วเขียว เนยใส นมเปรี้ยว นมสด น้ำผึ้ง น้ำอ้อยย้วย^๒ น้ำมันจากผลไม้ ผ้าไหมจีน น้ำมันงา ไม้จันทน์ หีบเงิน ทอง เงิน ดีบุก เป็นต้น จะต่างกันบ้างในสัดส่วนปริมาณที่ขังตวง แต่มีรายการสิ่งของบางส่วน เช่น เครื่องยาสมุนไพร ไม่ปรากฏในจารึกปราสาทพระขรรค์ แต่จะพบเป็นจำนวนมากในจารึกปราสาทตาพรหม และเนื้อหาในส่วนท้ายปรากฏชื่อนามกวีผู้แต่งต่างกัน (Kapur and Sahai 2007: 52 - 56) กล่าวได้ว่าจารึกทั้งสองหลักมีเนื้อความที่ตรงกันในช่วงต้นเป็นส่วนใหญ่ จากนั้นข้อความที่กวีผู้รจนาจารึกทั้งสองหลักต่างแสดงข้อความที่ไม่ตรงกัน

เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหม แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน **เนื้อหาส่วนแรก** เป็นส่วนบทประณามพจน์ หรือบทบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เริ่มต้นในโคลกที่ ๑ - ๕ เป็นบทนำเรื่อง กวีกล่าวนมัสการพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระโพธิสัตว์โลกेश্বর พระนางปรีชญาปารมิตา **เนื้อหาส่วนที่สอง** แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ตั้งแต่โคลกที่ ๖ - ๒๘ แสดงลำดับสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ การประสูติของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ตลอดจนพระบรมเดชานุภาพของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่ยิ่งใหญ่ **เนื้อหาส่วนที่สาม** ตั้งแต่โคลกที่ ๒๙ - ๑๔๐ แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวภายในปราสาท

---

^๒ มาจากศัพท์ภาษาสันสกฤตว่า guddas.

ตาพรหม ทั้งการสร้างรูปเคารพ การสร้างเมืองราชพิหาร รายการสิ่งของต่าง ๆ ที่อุทิศถวายแก่เทวรูปภายในปราสาทตาพรหม การดำเนินกิจกรรมทางศาสนาภายในปราสาทตาพรหม รวมทั้งกล่าวถึงบุคคลหลากหลายสถานภาพที่อาศัยรวมกันอยู่ในสถานที่แห่งนี้ **เนื้อหาส่วนที่สี่** เนื้อหาส่วนที่เป็นบทลงท้าย ตั้งแต่โคลงที่ ๑๔๑ - ๑๔๕ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงแสดงความจงรักภักดีต่อพระราชมารดา พร้อมกับคำฝากฝังให้พระมหากษัตริย์ต่อจากพระองค์ดูแลรักษาสิ่งของภายในปราสาทตาพรหม และในโคลงสุดท้ายระบุชื่อกวีผู้แต่งจารึกปราสาทตาพรหม

จารึกปราสาทตาพรหมปรากฏมหาศักราช ๑๑๐๘ ดังเนื้อความที่ว่า “พระองค์ (พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗) ได้ทรงประดิษฐานแล้วซึ่งรูปของพระราชมารดา คือ ศรีชยราชจุฑามณี (ศรีชยราชจุฑามณี) ในปี ๑๑๐๘ ศักราช (พ.ศ. ๑๗๒๙) ที่มีพระวรกายที่เกิดจากบุญ (ความบริสุทธิ์) อันโชติช่วงเหมือนกับแสงแก้วมณีให้เป็นรูปเคารพแห่งพระมารดาของพระพุทธรูปที่ราชวิหารนั้น” (จารึกปราสาทตาพรหม: โคลงที่ ๑๔๕ ด้านที่ ๑) จารึกปราสาทตาพรหมระบุชื่อผู้แต่งไว้อย่างชัดเจนในโคลงที่ ๑๔๕ ได้แก่ เจ้าชายศรีสุรยกุมาร ผู้ประสูติจากพระอัครมเหสีในพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ดังเนื้อความที่บันทึกไว้ว่า “ราชกุมารพระนามว่า ศรีสุรยกุมาระ (śrīsūryakumārākhyas) ผู้ประสูติจากพระอัครเทวีแห่งพระเจ้าแผ่นดินทรงพระนามว่าศรีชยวรมัน (śrījayavarmma) ได้แต่งแล้วซึ่งคำสรรเสริญนี้” (จารึกปราสาทตาพรหม: โคลงที่ ๑๔๕ ด้านที่ ๔)

เมื่อพิจารณาเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหม พบว่ากวีผู้แต่งมีวัตถุประสงค์ในการแต่ง ๒ ประการ ประการแรก จารึกปราสาทตาพรหมแต่งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ดังเนื้อความที่ผู้แต่งระบุไว้ในตอนท้ายว่า “akarot praśastam idam = ได้แต่งแล้วซึ่งคำสรรเสริญนี้” ดังนั้น เนื้อหาของจารึกปราสาทตาพรหมจึงดำเนินตามรูปแบบของขนบการยอพระเกียรติกษัตริย์นับตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบเรื่อง ประการที่สอง เพื่อจารึกเนื้อความไว้ประดิษฐานภายในปราสาทตาพรหม ซึ่งกวีแต่งจารึกไว้ควบคู่กับการสถาปนาปราสาทตาพรหม

เนื้อหาของจารึกปราสาทตาพรหมยึดโยงกับกรอบการสร้างสรรคจารึกประเภท
สตุดิษัตริย์อันเป็นชนบทที่สืบทอดต่อกันมา การเข้าใจกระบวนการสร้างสรรค์เนื้อหา
จารึกปราสาทตาพรหมตามชนบทของรูปแบบจารึกสตุดิษัตริย์กัมพูชาจึงเป็นสิ่งสำคัญ
เพราะจะทำให้เข้าใจวัตถุประสงค์ประการแรกของกวีที่สดุดิพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมัน
ที่ ๗ ดังกล่าวไปข้างต้น

ในบทความนี้ หัวข้อหลักที่ผู้วิจัยจะอภิปรายแบ่งออกเป็นสามตอน ตอนแรกผู้วิจัย
จะชี้ให้เห็นรูปแบบชนบทจารึกสตุดิษัตริย์กัมพูชาโดยทั่วไปอย่างสังเขป ตอนที่
สองจะอภิปรายโครงสร้างของเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมที่สัมพันธ์กับชนบทจารึกสตุดิ
ษัตริย์ และสุดท้ายแสดงให้เห็นคุณค่าของจารึกปราสาทตาพรหมในฐานะจารึกสตุดิ
ษัตริย์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓. รูปแบบชนบทจารึกสตุดิษัตริย์กัมพูชา

ชนบทในที่นี้ คือ ขนบวรรณศิลป์ (Literary Convention) ในภาษาสันสกฤต
แนวคิดที่เกี่ยวกับชนบทตรงกับคำศัพท์ว่า สมยะ (samaya) ซึ่งมีความหมายว่า
“convention, conventional rule or usage” (Monier - Williams 1979: 1164)
ชนบทหรือสมยะจึงเป็นกฎหรือข้อปฏิบัติที่เป็นแบบแผนตามประเพณีนิยมในหมู่กวี เป็น
ความคิดในการสร้างสรรค์งานประพันธ์ของกวีตั้งแต่โบราณมาแล้ว ชนบทที่ยอมรับร่วมกัน
ในบทประพันธ์เรื่องหนึ่งปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนตั้งแต่การสร้างสรรค์เนื้อหา รูปแบบ
เทคนิคที่ปรากฏซ้ำ ๆ กัน ทั้งการใช้คำ ท่วงทำนองการเขียน กลวิธีการประพันธ์รูปแบบ
ต่าง ๆ การสดุดิพระเกียรติกษัตริย์ก็นับว่าเป็นชนบทรูปแบบหนึ่งที่กวีนิยมปฏิบัติเป็นจารีต
สืบทอดกันมา

การจารึกคำพรรณนาทำนองสรรเสริญผู้นำ เพื่อให้พระเกียรติคุณขจรขยายอย่าง
กว้างขวาง เรียกว่าบท “ปรัศสติ” (Prasasti) ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีชนบ

๑๐ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

การจารึกสดุดีกษัตริย์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมอินเดีย ถ้อยคำสรรเสริญล้วนสร้างภาพลักษณ์ผู้นำในแบบอุดมคติ หากพิจารณาบทประพันธ์ในภาพรวม บทประพันธ์ในรูปแบบของคำจารึกล้วนมีจุดประสงค์กว้าง ๆ อยู่ ๓ ประการ ประการแรก เพื่อสรรเสริญพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ ประการที่สอง เป็นคำสอนหรือคำเตือนทางจริยธรรม และประการสุดท้ายเป็นประกาศิตแห่งการอุทิศทาสและกัลปนาที่ดิน (วินัย พงศ์ศรีเพียร ๒๕๓๒: ๑๙) เช่นเดียวกันเมื่อพิจารณารายละเอียดจารึกปราสาทตาพรหม จะเห็นว่าเนื้อหาเป็นบทประพันธ์พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เข้าข่ายจุดประสงค์ข้อ ๑ ข้อ ๒ และข้อ ๓ ข้างต้น ด้วยลักษณะเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมเป็นบทประพันธ์ดังกล่าวจึงจัดจารึกปราสาทตาพรหมอยู่ในกลุ่มจารึกที่มีเนื้อหาสดุดีพระมหากษัตริย์ได้โดยตรง

จารึกในกลุ่มสดุดีหรือสรรเสริญกษัตริย์ เนื้อหาหลักจะบรรยายวีรกรรมของกษัตริย์หรือราชวงศ์นั้น กวีจะกล่าวถึงความสามารถที่โดดเด่น แสดงปรีชาสามารถในการสงคราม รวมทั้งการกระทำต่าง ๆ ที่ดีงามของกษัตริย์ ข้อสำคัญจารึกในกลุ่มสดุดีกษัตริย์มักประกอบด้วยข้อความที่แสดงให้เห็นกิจกรรมของกษัตริย์ทางด้านศาสนา ซึ่งการแสดงกิจกรรมทางด้านศาสนาเป็นข้อความสรรเสริญกษัตริย์หรือราชวงศ์ด้วยก็ได้ (มณฑิเตอร์ ผาทอง ๒๕๓๗: ๑๖)

รูปแบบขนบจารึกสดุดีพระมหากษัตริย์ จะเห็นขนบซึ่งเป็นลักษณะพิเศษในการแต่งจารึกในด้านภาษาและฉันทลักษณ์ การเปิดเรื่องด้วยบทประณามพจน์ การดำเนินเนื้อเรื่องโดยกล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ และบทปิดท้ายหรือบทจบเรื่อง ดังนี้

๓.๑ ขนบที่ปรากฏในด้านภาษาและฉันทลักษณ์

รูปแบบคำประพันธ์ที่กวีใช้แต่งจารึกเขมรโบราณ มีรูปแบบร้อยกรองและร้อยแก้ว จารึกที่แต่งด้วยบทร้อยกรอง นิยมแต่งเป็นภาษาสันสกฤต โดยกวีใช้ฉันทลักษณ์ต่าง ๆ มากเป็นข้อความสรรเสริญกษัตริย์ ซึ่งเป็นธรรมเนียมการแต่งจารึกในอาณาจักรกัมพูชาสมัยก่อนพระนครและสมัยพระนครเป็นเวลายาวนาน ส่วนจารึกที่แต่งด้วยบทร้อยแก้ว นิยมแต่งเป็นภาษาเขมรโบราณ แบ่งได้เป็นจารึกในส่วนภาษาเขมรสมัยก่อนพระนคร

และภาษาเขมรสมัยพระนคร (ศานติ ภัคดีคำ ๒๕๕๐: ๒๗ - ๒๘) ตัวอย่างฉันทประเภทต่าง ๆ ที่กวีในราชสำนักเขมรนิยม เช่น วสันตดิลกฉันท์ อุปชาติฉันท์ ศาสดุลวิริตฉันท์ อารยาฉันท์ อนุชฎฉันท์ มาลินี เป็นต้น การใช้ฉันท์หลากหลายประเภทดังกล่าว สอดคล้องกับแบบแผนทางการประพันธ์ของกาวยะซึ่งเป็นงานเขียนที่เน้นคุณค่าความงามทางวรรณศิลป์ (Warder 1989: 22) โดยใช้ฉันท์ดำเนินเรื่องด้วยลีลาแตกต่างกัน

อนึ่ง ภาษาสันสกฤตที่ใช้สืบเนื่องในจารึกหลายหลัก เป็นคตินิยมนับถือว่า ศักดิ์สิทธิ์สูงส่ง กล่าวคือ พวกพราหมณ์ยกย่องภาษาสันสกฤตว่าศักดิ์สิทธิ์ มีความประณีตเหมาะแก่การสรรเสริญเทพเจ้าและกษัตริย์ (Chandler 2003: 22) ทั้งนี้เพราะภาษาสันสกฤตเป็นภาษาแห่งไวยากรณ์ และเป็นภาษาแห่งเทพที่พราหมณ์ใช้สวดอ้อนวอนเป็นสื่อแสดงความเคารพและจงรักภักดี ความนิยมภาษาสันสกฤตในจารึกจึงแสดงให้เห็นวัฒนธรรมอักษรศาสตร์ของราชสำนักกัมพูชาที่เป็นจารีตปฏิบัติในหมู่ชนชั้นสูง

ด้วยเหตุนี้จารึกที่แต่งโดยใช้รูปแบบภาษาสันสกฤตและคำประพันธ์ร้อยกรองทั้งหลาย นอกจากจะชี้ให้เห็นความรุ่งเรืองของภาษาสันสกฤต กฎเกณฑ์ฉันทศาสตร์ รสนิยมความสูงส่งด้านวรรณศิลป์แห่งราชสำนัก ดังเนื้อความในจารึกหลักหนึ่งพบบริเวณปราสาทพนมรุ้ง (K.384) สร้างขึ้นเพื่อสรรเสริญเรนทราทิตย์ เนื้อความบทหนึ่งชี้ให้เห็นว่าเรนทราทิตย์มีความยิ่งใหญ่ในทางกวี และบทกวีที่ทรงแตงนั้นเป็นที่ประทับใจของกวีและหมู่สตรี ดังนี้

แม้ว่าพระองค์เป็นผู้ตั้งอยู่ในจิตใจอันมั่นคงของสตรีคนรัก ก็
สมควรแล้วที่จะตั้งอยู่ในจิตใจของมหากวีทั้งหลาย เพราะความงาม
และบทกวีทั้งหลายของท่านผู้นี้ มีกำลังอันสม่าเสมอเป็นเหตุที่
ประเสริฐที่สุด ซึ่งสามารถแล้วที่จะนำร่างกายของท่านไปสู่ที่ทั้งสอง
(ในจิตใจหญิงและกวี) (เทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี,
สมเด็จพระ ๒๕๒๑: ๘๓)

๑๒ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

เนื้อความในโคลงข้างต้น แสดงให้เห็นว่าความรู้ในทางประพันธศาสตร์ นอกจาก กวีจะต้องศึกษาภาษาและฉันทลักษณ์อย่างลึกซึ้งแล้ว จะต้องนำทักษะทางกวีมาปฏิบัติ โดยการแต่งเป็นบทกวีให้ประสบผลสำเร็จด้วย ดังที่นเรนทราทิตย์สถิตอยู่ในใจของกวีและสตรี ก็เนื่องมาจากการแต่งบทกวีให้มีคุณค่าความงาม กวีก็กล่าววาทะของนเรนทราทิตย์เป็นเช่นเหตุที่ประเสริฐที่สุด ทำให้พระเกียรติยศของพระองค์ประทับใจผู้ที่ได้อ่านบทกวี จารึกหลักเดียวกันนี้ ยังประกาศความเชื่อมั่นของกวีผู้แต่งจารึกว่าตนมีความรู้ในทางกาวยะ ซึ่งสามารถแต่งบทกวีอันล้ำค่าสรรเสริญนเรนทราทิตย์ได้ ดังนี้

กวีผู้นั้น ผู้มีความรู้ในเชิงกาวยะ เป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นผู้เดียวที่
สามารถกระทำ (แต่ง) บทประพันธ์ห้าภูละ อันเป็นบทสรรเสริญ
ศรีรัตนนเรนทราทิตย์ (เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี,
สมเด็จพระ ๒๕๒๑: ๑๔๓)

คำประพันธ์ที่ยกมานี้ แม้เนื้อความจะปรากฏเพียงสั้น ๆ แต่ในแง่ใจความสำคัญที่สะท้อนออกมานั้น ยืนยันได้ชัดเจนว่าองค์ความรู้ทางการประพันธ์เชิงกาวยะ เป็นทักษะสำหรับกวีที่สำคัญยิ่ง กวีผู้แต่งจารึกหลักนี้จึงประกาศด้วยความอหังการในฝีมือของตนว่าเป็นผู้เดียวที่สามารถแต่งจารึกสดุดีพระมหากษัตริย์อันล้ำค่าดังกล่าวนี้ได้

๓.๒ ขนบการเปิดเรื่องด้วยบทประณามพจน์

ความศักดิ์สิทธิ์ของบทประณามพจน์ที่ปรากฏในจารึกสดุดีกษัตริย์ชี้ให้เห็นาร่วมทางวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของอินเดีย หากพิจารณาพัฒนาการของบทประณามพจน์อันเป็นขนบการขึ้นต้นผลงานประพันธ์นั้น จะเห็นว่าปรากฏเค้ารอยในการแต่งบทประพันธ์ของชาวอินเดียมาตั้งแต่โบราณกาล เห็นได้ในสมัยพระเวท พราหมณ์ได้แต่งบทมนตร์สวดสรรเสริญเทพอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนขณะประกอบพิธี ซึ่งมีศัพท์เรียกว่า อาคิส (สายัญ ศรีอ่อน, พระมหา ๒๕๕๐: ๙) หมายถึง บทสวด ความต้องการ การขอพร

(Apte 2000: 89) การสวดอ้อนวอนสรรเสริญเทพให้มาร่วมในกิจพิธี เป็นคำน้อมบูชาและแสดงเจตจำนงให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้สวดสรรเสริญ แสดงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างชาวอารยันกับเทพต่าง ๆ ได้จากบทสวดพระอินทร์ พระวิษณุ เทพธิดาราดรี พระอัคนี เป็นต้น ดังตัวอย่างบทสวดสรรเสริญพระอัคนีที่ว่า “*upa tvāgne dive - dive doṣāvastar, dhiyā vayam namo bharanta emasi* = ข้าแต่ท่านเทพอัคนี ทุก ๆ วันข้าขอน้อมคารวะท่าน ท่านคือเจ้าแห่งแสงสว่าง” (A.A.Macdonell 1972: 9 อ้างถึงใน สายัญ ศรีอ่อน, พระมหา ๒๕๕๐: ๑๐) บทเปิดเรื่องทำนองประณามพจน์ยังปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตประเภทบทละคร เรียกว่า นานที มีความหมายตามศัพท์ว่า ความปิติยินดี ความพึงพอใจ บทสวดดีเทพเจ้า (Apte 2000: 284) ดังที่ภรตมุนีกว่าในตำราภาษาศาสตร์ว่า “เพราะเหตุที่นานทีประกอบด้วยคำอำนวยพรสรรเสริญเทพเจ้าพราหมณ์ กษัตริย์ เป็นต้น อยู่เสมอ จึงเรียกว่า นานที” (อนงค์ นาคสวัสดิ์ ๒๕๒๒: ๑๒) นำสังเกตว่าขนบการสวดอ้อนวอนเทพในคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์และวรรณคดีอินเดีย ปรากฏสืบทอดมายังคัมภีร์พระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาลด้วย เพียงแต่การสวดบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เปลี่ยนจากเทพมาสู่พระรัตนตรัย ประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ หรือพระอรหันตสาวก คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เก่าแก่อย่างมหาวัสตุดูวทาน ซึ่งเป็นพระวินัยปิฎกของนิกายโลโกตรวาท ในตอนเริ่มเรื่องกวีรจนาบทเปิดเรื่องโดยกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าดังความที่ว่า “*oṃ namaḥśrīmahābuddhā yātītānāgata pratyutpannebhyaḥ sarvabuddheyaḥ* = โอม ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐยิ่งใหญ่และพระพุทธเจ้าทั้งปวงทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน” (สำเนียง เลื่อมใส ๒๕๕๓: ๑, ๒๖๕)

พัฒนาการของบทประณามพจน์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาส่งอิทธิพลต่อมายังคัมภีร์ชั้นนอรรถกถาอย่างเห็นได้ชัด จะเห็นว่ามียุทธประณามพจน์สรรเสริญพระรัตนตรัยซึ่งเป็นธรรมเนียมที่พบเห็นเสมอในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่อยู่ในอินเดีย ศรีลังกา และในประเทศไทย (สายัญ ศรีอ่อน, พระมหา ๒๕๕๐: ๗๗) การบันทึกข้อความในรูปของจารึก

ปรากฏกลวิธีเปิดเรื่องโดยกวีแสดงความนอบน้อมแด่เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกัน เฉพาะจารึกหลายหลักในอาณาจักรกัมพูชาที่มีบทประณามพจน์สรรเสริญพระรัตนตรัย อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นอรรถกถาอีกทอดหนึ่ง โดยเฉพาะใน รัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อกระแสหลักของ ผู้ปกครอง กวีที่อยู่ในราชสำนักจึงขึ้นต้นด้วยบทประณามพจน์ในรูปแบบเดียวกับการ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยเช่นในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้งหลาย

บทประณามพจน์ในกลุ่มจารึกสดุดีกษัตริย์มีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อทาง ศาสนาประจำรัชสมัยนั้น ตัวอย่าง จารึกปราสาทหันไชย ในรัชสมัยพระเจ้าภวรมันที่ ๒ สะท้อนคติบูชาลัทธิไศวนิกายและศักดิ์ เนื่องจากกวีเปิดเรื่องด้วยบทประณามพจน์ยก ย่องพระศิวะให้เป็นใหญ่ และกล่าวถึงศักดิ์ขยาของพระศิวะจารึกปราสาทแปรรูปและ จารึกปราสาทแม่บุญ ในรัชสมัยพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ ๒ พราหมณ์ผู้แต่งจารึก สรรเสริญตรีมูรติและศักดิ์ ได้แก่ พระศิวะ พระพรหม พระวิฆณุ พระอุมาและवासเทพ (Coedès 1937: 77 – 78, Sharan 1981: 41 - 42) สะท้อนให้เห็นความเชื่อการบูชา เทพของศาสนาพราหมณ์อย่างลึกซึ้ง จารึกปราสาทสด๊กก๊อกธม ๒ กวีกล่าวสรรเสริญ พระศิวะ เป็นลำดับแรก จากนั้นจึงบูชาพระพรหม พระนารายณ์ รวมทั้งเทพชั้นรอง อาทิ พระจันทร พระอาทิตย์ พระอัคนี พระกามเทพ แสดงให้เห็นว่ารัชสมัยของพระเจ้า อาทิตยวรมันที่ ๒ พราหมณ์ในราชสำนักยึดถือแนวคิดไศวนิกายเป็นหลัก

ตัวอย่างบทประณามพจน์จารึกปราสาทสด๊กก๊อกธม ๒ ขึ้นต้นด้วยคำนมัสการ พระศิวะ แล้วต่อด้วยคำนมัสการพระพรหมและพระนารายณ์ ดังนี้

*ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระศิวะ ผู้ซึ่งร่างกายของพระองค์ถูก
กล่าวถึงอย่างมากมาย โดยปราศจากคำพูดว่า เป็นอินทรีแห่ง
ร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย เพราะชีวะที่ละเอียดอ่อนแทรกอยู่ภายใน
อันเป็นเหตุให้ (อินทรี) เคลื่อนไหวได้ /๑/*

ขอพระศิวะจงดุ่มครองโลกด้วยเนตรทั้งสาม คือ พระจันทร์ พระอาทิตย์ และพระอัคนี ซึ่งการเห็นประจักษ์ย่อมปรากฏชัดเจนทุกด้าน ด้วยการเห็นพระองค์ตามความเป็นจริง เพราะอาดมันไม่ถูกปกปิดแล้ว /๒/

ขอพระพรหมจงดุ่มครองท่านทั้งหลาย พระองค์ทรงไว้ซึ่งหม้อน้ำที่งามเหมือนพระจันทร์ที่ทำด้วยแก้วผลึก อันเต็มด้วยน้ำอมฤตแห่งทะเลน้ำอมฤต คือ ความกรุณาในโลกทั้งหลาย เหมือนทรงไว้ซึ่งเมล็ดพืชมากมาย เพราะความห่วงใยในโลกทั้งหลายฉนั้น /๓/

ขอพระนารายณ์จงดุ่มครองท่านทั้งหลาย ผู้ซึ่งลักษมีของพระองค์ทรงคิดแล้วอย่างแน่นอนว่า แม้เมื่อความแข็งกระด้างอาศัยอยู่ที่นี้ ข้าพเจ้าเอง ย่อมเสนาหา (ต่อหน้าอก) ทุกเมื่อ จึงอาศัยที่หน้าอก (ของพระนารายณ์) เพื่อเป็นเครื่องประดับแก้ว เกาตุกะ /๔/ (จารึกในประเทศไทยเล่ม ๓ ๒๕๒๙: ๑๘๖, ๒๐๘)

ตัวอย่างเนื้อความที่ยกมาพอสังเขป ก็แสดงตนเป็นพวกไศวะนิกาย เพราะนอบน้อมพระศิวะเป็นลำดับแรกก่อนเทพองค์อื่น ๆ กวีขอความคุ้มครองจากพระศิวะ และสื่อนแนวคิดที่พระศิวะปรากฏพระองค์แทรกซึมอยู่ในทุกส่วนของร่างกายสัตว์ทั้งหลาย พระศิวะในแง่นี้จึงดำรงสถานะเป็นอาดมัน คือ สิ่งอันเป็นแก่นสารของทุก ๆ สิ่ง เป็นดังลมหายใจของสัตว์โลกทั้งปวง จากนั้นกวีจึงกล่าวขอความคุ้มครองจากพระพรหมและพระวิษณุตามลำดับ

๓.๓ ขนบการดำเนินเนื้อเรื่อง

๓.๓.๑ การกล่าวถึงสายตระกูลกษัตริย์

นอกจากบทประណามพจน์จะมีองค์ประกอบขึ้นต้นที่ขาดไม่ได้ในจารึกหลายหลักที่กวีมุ่งสดุดีพระมหากษัตริย์แล้ว การแสดงลำดับวงศ์ตระกูลของกษัตริย์ถือว่ามี ความสำคัญในจารึกสดุดีกษัตริย์เช่นกัน เพราะเป็นขนบการแต่งซึ่งมีนัยในการสรรเสริญ กษัตริย์พระองค์นั้นด้วย

กวีจะกล่าวถึงสายตระกูลหลายลำดับชั้น ถึงแม้เนื้อหาในส่วนนี้อาจดู เหมือนมีความสลับซับซ้อนและพิสดาร เพราะบางจารึกกล่าวถึงเชื้อสายของกษัตริย์อย่าง ยืดยาว ดูได้จากตัวอย่างจารึกประจักษ์สมัยพระเจ้าราชนเรนทร์ที่ ๒ ทั้งจารึกปราสาท แปรรูป จารึกปักซีจำรง จารึกปราสาทแม่บุญตะวันออก กวีกล่าวถึงกษัตริย์ต่าง ๆ เริ่มต้นตั้งแต่ต้นวงศ์ คือ เริ่มด้วยวงศ์ของพระนางโสมากับพราหมณ์ชื่อ เกาภูนิยะ เรื่อยมา จนถึงพระเจ้าราชนเรนทร์ที่ ๒ การที่กวีกล่าวถึงสายตระกูลเป็นลำดับ เพราะสาย ตระกูลที่กล่าวตั้งแต่ต้นวงศ์กษัตริย์สืบเนื่องมาถึงการประสูติกษัตริย์ที่กวีกล่าวถึงเป็นการ ประกาศความสูงส่งของเชื้อสาย แสดงบุญบารมี รวมทั้งการกล่าวอ้างสิทธิความชอบธรรม ของกษัตริย์ที่จะปกครองอาณาจักรเช่นเดียวกับบุรพกษัตริย์ตามลำดับเชื้อสายนั้นโดย สมบูรณ์ ตัวอย่างการกล่าวถึงสายตระกูลของพระเจ้าราชนเรนทร์ที่ ๒ ในจารึก ปราสาทแปรรูปและจารึกปราสาทแม่บุญตะวันออก เริ่มต้นที่พระเจ้าศรีพาลาทิตยะ สืบ เชื้อสายมาจากสกุลทางฝ่ายพระมารดา ดังปรากฏเนื้อหาในโคลกที่ ๖ ของจารึกปราสาท แปรรูป และเนื้อหาในโคลกที่ ๘ ของจารึกปราสาทแม่บุญตะวันออก เนื้อหาเหมือนกัน กวีกล่าวว่าพระเจ้าศรีพาลาทิตยะ เป็นผู้มีชื่อเสียงอันบริสุทธ์ ทรงแผ่พระเกียรติยศไปทั่ว ทั้งแผ่นดินจนจบเขตแดนแห่งมหาสมุทร ทรงปกครองเมืองอนินทิตปุระ วงศ์ตระกูลของ พระองค์เป็นเครื่องประดับท้องฟ้าที่สืบต่อมาจากพระนางโสมมาและเกาภูนิยะ เนื้อหา ลำดับต่อมากวีเชื่อมโยงสายตระกูลของพราหมณ์กับพระมหากษัตริย์ที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อ เน้นย้ำถึง “วงศ์อันบริสุทธ์ เหมือนกับพระจันทร์เต็มดวงที่ขึ้นจากทะเลน่านม” (โคลกที่

๑๔ จารึกปราสาทแม่บุญตะวันออก) เนื้อหาจารึกปราสาทแปรรูป โศลกที่ ๗ และเนื้อหาจารึกปราสาทแม่บุญตะวันออก โศลกที่ ๑๐ กล่าวถึงบุตรีพระภคินีของพระเจ้าศรีพาลาทิตยะ มีพระนามว่าสร้อยดี ได้อภิเษกสมรสกับวิศวรูปะ ผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่พราหมณ์ นำสังเกตว่าความเปรียบที่เกี่ยวข้อกับเทพเจ้าหรือความเชื่อของศาสนาพราหมณ์จะปรากฏสอดแทรกกับการบรรยายสายตระกูลพระมหากษัตริย์ เพราะพระมหากษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากพราหมณ์ ในบางกรณีการกล่าวอ้างถึงพระเวทในการแสดงสายตระกูลจึงเป็นเครื่องหมายแทนวรรณะพราหมณ์ แสดงให้เห็นสถานภาพของพระมหากษัตริย์ว่าสูงส่งและมีนัยศักดิ์สิทธิ์ จารึกปราสาทแปรรูปและจารึกปราสาทแม่บุญตะวันออก กล่าวถึงพระเจ้าราชนทรธรรมันที่ ๒ ในโศลกที่ ๑๓ ว่าทรงถือกำเนิดจากพระนางมเหศวรเทวีกับพระเจ้ามเหศวรธรรมัน โดยพระเจ้าราชนทรธรรมันที่ ๒ นั้นทรงดำรงสถานะพระราชผู้ประเสริฐสุด ในที่นี้จะแสดงรายละเอียดสังเขปเกี่ยวกับสายตระกูลของพระเจ้าราชนทรธรรมันที่ ๒ ในจารึกจารึกปราสาทแปรรูป โศลกที่ ๖ - ๑๒ ดังจะยกคำแปลเนื้อความที่ละเอียด แก้วคล้าย ได้แปลลำดับเนื้อความไว้ดังนี้

มีกษัตริย์องค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ศรีพาลาทิตยะ ผู้มีชื่อเสียง
อันบริสุทธิ์ แม้ไปถึงขอบเขตของมหาสมุทร มีอำนาจการปกครอง
ที่สืบต่อจากสกุลของพระมารดาที่รุ่งเรืองอยู่ในเมืองอนินทิตปุระ ซึ่ง
ประดับด้วยศิริราชสมบัติ ที่ปกครองประชาชน สืบต่อมาจาก
พระนางโสมากับเกณฑินยะที่มีแสงอาทิตย์ ๑๒ ดวง มีพรหมแดน
เป็นวงกลม เหมือน (พระอาทิตย์) โคจรจักรวาล ฉะนั้น /๖/

พราหมณ์ชื่อวิศวรูปะ ได้นางสร้อยดี บุตรีพระภคินีของ
พระองค์ (พาลาทิตยะ) เป็นภรรยา เหมือนพราหมณ์วิษณุระได้นาง
อรุณธติเป็นภรรยา ฉะนั้น /๗/

ในวงศ์สกุลของพราหมณ์และกษัตริย์ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าสูง
ศักดิ์ ชายาของท่านทวิเวทภักฎะ ได้ประสูติพระนางเวทวดี /๘/

กษัตริย์ทรงพระนามว่า ศรีบุษราคัม ผู้เป็นโอรสของพระเจ้า
ศรีนฤปดิทรธรรมัน ซึ่งเป็นน้องชายแห่งพระชนนีของมารดา (ของ
เวทวดี) ผู้กระทำแต่ความดี ผู้ชนะศัตรู ผู้มีความสามารถที่ไม่มีใคร
เสมอเหมือน ผู้เป็นลุงของลุงฝ่ายมารดาของพระเจ้าศรีชัยวรมัน ได้
ตั้งเมืองบนยอดเขามเหธรศิลา ด้วยความสามารถดุจ
พระวิษณุ /๙/

ความสมหวังอันรุ่งโรจน์ ด้วยเกียรติยศอันเป็นประกาย ที่
กษัตริย์ทรงพระนามว่าศรีพาลาทิตยยะ ผู้เป็นเครื่องประดับแห่งสกุล
ให้บูชาพระศิวลึงค์อันรุ่งโรจน์ ที่สร้างมาแต่ก่อนแล้ว ในเมืองสวรรค
ทวาระ (ประตูแห่งสวรรค) และในแต่ละเมือง ด้วยการรวมพระเวท
ทั้งสอง จึงได้ที่อาศัยในสวรรค พร้อมด้วยโกละทั้งปวง /๑๐/

พระเทวีผู้เป็นใหญ่ นามว่า มเหธรเทวี ผู้ถือกำเนิด ในสกุลอัน
ยิ่งใหญ่และประเสริฐ เป็นเชื้อสายแห่งสกุลอันสูงส่งของกษัตริย์ ดุจ
ดังเทพธิดาที่อาศัยอยู่ในสวรรคณั้น /๑๑/

พระเจ้าศรีมเหธรธรรมัน ผู้สืบสายสกุลจากกษัตริย์ ที่เป็นบิดา
ของพระนางเวทวดี เป็นผู้ชำนาญในศิลปะทั้งปวง ผู้เป็นพระจันทร์
ที่ทำให้มหาสมุทร คือ สกุลอันยิ่งใหญ่มีเกียรติ ควรแก่การ
บูชา /๑๒/

กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้รักษาราชธรรมในพระเทวี ผู้มีสุลี
พระบาทเหนือเศียรเกล้าของกษัตริย์ทั้งหลาย เพราะกษัตริย์
พระองค์นี้ (มเหธรธรรมัน) ผู้ทำลายความหวังการขยายอาณาเขต
ของพวกเขา (ผู้วางเท้าลงบนศีรษะของกษัตริย์อื่น ๆ) ได้ให้กำเนิด
ศรีราเชนทรธรรมัน ในธิดาของตวัษฏุ ดุจมนูถือกำเนิดจากพระ
อาทิตย์ ได้นามว่า ไว้วสวตะ ฉะนั้น /๑๓/

ความพยายามที่จะศึกษาพระเวท แต่ก่อนดำเนินการโดย
พราหมณ์ศรีวิศวรรูปะ ที่รุ่งเรืองทั้งสามฝ่าย (ข่านาญทั้งสาม
เวท) โดยทวิเวทะ กับภรรยาของพระองค์ และกษัตริย์ทั้งปวง
ในวงศ์สกุลของพระองค์ทั้งหมด เพราะพระองค์อยู่ในอาทิตย
วงศ์ เช่นเดียวกับทริทเวทะ ผู้สูงสุดในอาทิตยวงศ์ /๑๔/
(ชะเอม แก้วคล้าย ๒๕๕๓: ๖๑ - ๖๒)

๓.๓.๒ การกล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ และการเชิด ชูพระเกียรติพระมหากษัตริย์

จารึกสดุดีพระเกียรติพระมหากษัตริย์จะขาดองค์ประกอบสำคัญไม่ได้ คือ
การบรรยายเหตุการณ์พระราชกรณียกิจทั้งการสงคราม การปกครอง และการศาสนา ซึ่ง
เป็นองค์ประกอบที่ผสมผสานกันในเนื้อหาจารึกสดุดีกษัตริย์ โดยเฉพาะวีรกรรมทำ
สงครามของกษัตริย์ที่มีชัยชนะเหนือข้าศึก จะเห็นได้ว่าเป็นสาระสำคัญที่ผลิตซ้ำในจารึก
สดุดีพระมหากษัตริย์ เพื่อยกย่องกษัตริย์ว่ามีพระบรมเดชานุภาพที่ยิ่งใหญ่ สอดคล้องกับ
คติความเชื่อระบบวรรณของอินเดีย กษัตริย์มีหน้าที่คุ้มครองประชาชนถือว่าเป็นหน้าที่
อันศักดิ์สิทธิ์ เวลาที่มีศึกศัตรูมารุกราน กษัตริย์เป็นผู้นำประชาชนออกสู้รบในสงคราม
รุกรานและสงครามปกป้องตนเอง (บรรจบ บรรณรุจิ ๒๕๕๕: ๖๓) ในส่วนพระราชกรณีย
กิจทางศาสนาของกษัตริย์ครอบคลุมทั้งการทำบุญถวายสิ่งของแก่ศาสนสถาน รวมทั้งอุทิศ
ข้าทาสให้ดูแลสถานที่เหล่านั้น เพื่อแสดงให้เห็นความสนพระราชหฤทัยของ
พระมหากษัตริย์ว่าพระองค์มิได้ละเลยกิจอันควรปฏิบัติ

ตัวอย่างเนื้อหาในจารึกปราสาทหินพนมรุ้ง ๗ กวีสรรเสริญพระเจ้าสุริยว
รมันที่ ๒ ในด้านความกล้าหาญจากการทำสงคราม ดังเนื้อความในโคลงที่ ๑๐ กล่าวถึง
พระราชภารกิจด้านการรบ อันเป็นหน้าที่หลักของวรรณกษัตริย์ แสดงการเชิดชูความ
เก่งกล้าสามารถโดยตรง ดังที่ว่า

๒๐ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

(พระองค์) สามารถในการรบพุ่งที่จะเอาชัยชำนะแก่ศัตรูได้ด้วย
กร (ขวา) อันทรงพลังโดยมิต้องอาศัยกรซ้าย ต่อจากนั้นจึงเอาชัย
ชำนะแก่ศัตรูด้วยกรซ้ายอีก คือพยายามเอาชัยชำนะทั้งทาง
ด้านขวาและซ้าย (จารึกในประเทศไทยเล่ม ๔ ๒๕๒๙: ๑๖๕,
๑๗๒)

กองทัพของกษัตริย์ที่ยกมาทำสงครามกับศัตรูก็แสดงแสนยานุภาพของ
กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ แม้เพียงเสียงดนตรีในขบวนทัพก็สร้างความหวาดกลัวให้แก่ฝ่ายข้าศึก
รวมทั้งการใช้ความเปรียบเพื่อแสดงนัยให้เห็นว่า กองทัพของกษัตริย์นั้น มีความเกรียงไกร
ยิ่งใหญ่อิ่งใหญ่ ดั่งเนื้อความในจารึกแม่บุญตะวันออก กวีแต่งเพื่อสดุดีพระเจ้าราชนทรธรรมันที่ ๒
ในโคลกที่ ๔๒ และโคลกที่ ๔๓ ดังที่ว่า

กองกำลังข้าศึกเปรียบเหมือนกับบราวณะ (ทศกัณฐ์) เมื่อได้ยิน
เสียงเครื่องดนตรีในการเดินทัพของพระองค์ (พระเจ้าราชนทร
มณที่ ๒) ก็ได้มีความเกรงกลัวหัวนไหว ราวกับว่าบราวณะได้ยินเสียง
เสามิตรี (พระลักษมณ์) ผู้ชนะเมฆนาท (อินทรชิต) ได้แล้ว มีเสียง
คำรามก็ก้องในเวลาเดินทัพ /๔๒/

ในการเดินทัพ ฝุ่นที่ถูกทำให้ฟุ้งขึ้นเพราะกองทัพของพระองค์
เป็นเสมือนกลุ่มควันของไฟที่ร้อนแรง แม้จะไม่ทันได้สัมผัสก็ทำให้
ดวงตาของภรรยาของข้าศึกทั้งหลายมีน้ำตานองได้ /๔๓/
(Finot 1925: 316)

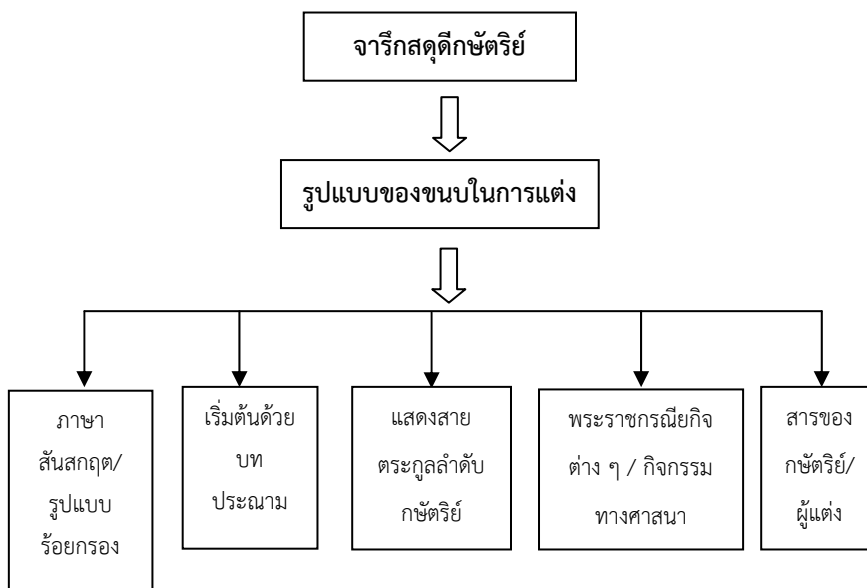
อนึ่ง การบรรยายรายละเอียดพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ใน
จารึกสดุดีกษัตริย์ปรากฏในบทสรรเสริญที่เน้นความงามของอลังการวรรณศิลป์ ในแง่นี้ก็
จึงไม่ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมา แต่กล่าวด้วยชั้นเชิงอลังการ

๓.๔ ขนบการปิดท้ายหรือจบเรื่อง

องค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญในจารึกสุดีพระมหากษัตริย์ คือ ขนบการปิดท้ายหรือจบเรื่อง จารึกบางหลักจะแสดงรายชื่อผู้รจนาและรายละเอียดของตนอย่างสังเขปในเนื้อความสุดท้าย เช่น จารึกปราสาทพระขรรค์ จารึกปราสาทตาพรหม จารึกบางหลักกล่าวถึงกวีผู้จำลองตัวอักษรตามพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ เช่น จารึกปราสาทหันไชย หรือกล่าวถึงบุคคลสำคัญที่มีส่วนร่วมให้จารึกเนื้อความ เช่น จารึก K.384 พบบริเวณปราสาทพนมรุ้ง รวมทั้งแสดงสารของพระมหากษัตริย์โดยฝากฝังแนวทางเกี่ยวกับคติความเชื่อทางศาสนาที่สำคัญซึ่งทุกคนควรตระหนักถึง เช่น จารึกปราสาทแปรรูป จารึกปักชีจำรง ดังนั้น รายละเอียดในตอนจบของจารึกจึงเป็นสิ่งควรพิจารณา เพราะจะเป็นถ้อยแถลงของกวีที่ต้องการสื่อสารเนื้อความในลำดับสุดท้าย ในส่วนจารึกปราสาทพระขรรค์ กวีแต่งเพื่อสุดีพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในตอนท้าย กวีดำเนินตามรูปแบบขนบการจบบทสุดีพระมหากษัตริย์ โดยฝากสารของพระมหากษัตริย์ให้พระราชาทรงรักษาสิ่งก่อสร้างภายในปราสาทพระขรรค์ไว้ให้ดี เนื่องจากสิ่งก่อสร้างทั้งหลายเป็นสื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วระบุชื่อผู้แต่ง คือ เจ้าชายศรีวิกรมาร ประสูติจากพระนางราชนทรเทวี ผู้เป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

รายละเอียดโครงสร้างของขนบในกลุ่มจารึกสุดีพระมหากษัตริย์ แสดงเป็นแผนภูมิได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑ แสดงโครงสร้างรูปแบบขนบของจารึกสดุดีกษัตริย์

๔. โครงสร้างของเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมที่สัมพันธ์กับขนบจารึกสดุดีกษัตริย์

ดังที่กล่าวไปในตอนต้น จารึกปราสาทตาพรหมเป็นจารึกเพื่อสดุดีพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ การดำเนินเนื้อความ และ/หรือโครงสร้างของเนื้อหาจึงสัมพันธ์กับขนบจารึกสดุดีกษัตริย์ดังที่กล่าวไปในหัวข้อก่อนหน้า กรอบแนวคิดของขนบจารึกสดุดีกษัตริย์ซึ่งกำหนดทิศทางเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหม จะเห็นได้ต่อไปนี้

๔.๑ ภาษาสันสกฤตและฉันทลักษณ์อันหลากหลาย

ขนบการแต่งจารึกสดุดีพระมหากษัตริย์โดยใช้รูปแบบภาษาและฉันทลักษณ์ตามธรรมเนียมแห่งราชสำนัก ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในจารึกปราสาทตาพรหม ซึ่งถือเป็นจารึกหลักสำคัญในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กวีดำเนินเนื้อหาด้วยภาษาสันสกฤต

ตั้งแต่เริ่มเรื่องจนจบ และใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ประเภทฉันทประเภทต่าง ๆ อย่างหลากหลายเป็นกรอบในการแต่ง (Coedès 1906: 44) ดังต่อไปนี้

วสันตดิถีฉันทประเภทปรากฏในบทที่ ๑ - ๔, ๖, ๙ - ๑๐, ๑๓, ๑๗, ๒๐

- ๒๔, ๒๖, ๒๘, ๑๔๑ - ๑๔๔

อุษาดิถีฉันทประเภทปรากฏในบทที่ ๕, ๘, ๑๑ - ๑๒, ๑๔ - ๑๖, ๒๕, ๒๗,

๒๙ - ๓๑, ๓๓ - ๓๖

อินทรวชิราฉันทประเภทปรากฏในบทที่ ๗, ๑๙, ๓๒, ๓๗

ศารทูลวิกรีติฉันทประเภทปรากฏในบทเดียว คือ บทที่ ๑๘

อารยาฉันทประเภทปรากฏในบทเดียว คือ บทที่ ๑๔๕

โคลกหรือเรียกว่าอนุษฏกฉันทประเภทปรากฏจำนวนมากที่สุด คือ บทที่

๓๘ - ๑๔๐

ฉันทลักษณ์หลายรูปแบบในจารึกปราสาทตาพรหมข้างต้น กวีใช้ฉันทให้สอดคล้องกับการดำเนินเนื้อหา ดังจะเห็นได้จากวสันตดิถีฉันทที่ปรากฏในจารึกปราสาทตาพรหม เป็นรูปแบบของฉันทที่แสดงฝีมือของกวีได้อย่างดีเยี่ยม เนื่องจากฉันทรูปแบบนี้แสดงความงดงามอ่อนหวานของลีลาฉันท อีกทั้งยังเป็นฉันทที่แต่งได้ยาก เป็นที่นิยมของกวีในการแต่งกาพย์ กวีผู้แต่งจารึกปราสาทตาพรหมจึงใช้รูปแบบวสันตดิถีฉันทจำนวน ๒๐ โคลก ปรากฏในบทที่มีเนื้อหานอบน้อมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตอนต้นเรื่อง เนื้อหาที่แสดงการสรรเสริญบุคคลสำคัญในสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เนื้อหาที่สรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และเนื้อหาในตอนท้ายที่แสดงพระราชดำรัสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ การที่กวีใช้รูปแบบวสันตดิถีฉันทดำเนินเรื่อง เหมาะสมกับเนื้อหาที่เป็นบทพรรณนาที่เน้นภาษาจินตภาพ

อุษาดิถีฉันทที่ปรากฏในจารึกปราสาทตาพรหม พบว่ากวีใช้ฉันทรูปแบบนี้จำนวน ๑๖ โคลก ปรากฏในเนื้อหาที่เป็นบทนอบน้อมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตอนต้นเรื่อง บทสรรเสริญ

๒๔ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

บุคคลสำคัญในสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เนื้อหาที่สรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เนื้อหาที่แสดงรายการสิ่งของพระราชทานจำนวนต่าง ๆ และเนื้อหาที่กล่าวถึงการก่อสร้างรูปเคารพ น่าสังเกตว่าการใช้อุปชาติฉันทในจารึกปราสาทตาพรหมมีลีลาการพรรณนาที่คล้ายกันกับวสันตติลกฉันท คือ ในบทที่มีเนื้อหานอบน้อมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กวีใช้วสันตติลกโคลกที่ ๑ - ๔ สรรเสริญพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และพระอวโลกิเตศวร แต่พอถึงโคลกที่ ๕ ซึ่งเป็นบทสรรเสริญพระนางปรีชญาปารมิตา กวีเลือกใช้อุปชาติฉันทในการแต่ง หรือเนื้อหาที่สรรเสริญบุคคลสำคัญในสายตระกูลของ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และเนื้อหาที่สรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กวีใช้ทั้งวสันตติลกฉันทสลับกับอุปชาติฉันท เพื่อพรรณนาให้เห็นภาพในจินตนาการของกวีอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าอุปชาติฉันทในจารึกปราสาทตาพรหมมีลีลาการพรรณนาเนื้อหาแบบเดียวกับวสันตติลกฉันท

อินทรวชิราฉันทที่พบในจารึกปราสาทตาพรหม มีจำนวน ๔ โคลก ปรากฏในเนื้อหาที่เป็นบทสรรเสริญบุคคลสำคัญในสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เนื้อหาที่สรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เนื้อหาที่แสดงรายการสิ่งของพระราชทานของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และเนื้อหาที่กล่าวถึงการก่อสร้างรูปเคารพ น่าสังเกตว่ากวีใช้อินทรวชิราฉันทในจารึกปราสาทตาพรหมด้วยลีลาในแบบเดียวกับวสันตติลกฉันท และอุปชาติฉันท แต่เนื่องจากอินทรวชิราฉันทมีข้อบังคับที่จำกัดในการพรรณนาภาพพจน์ได้ไม่เต็มที่เหมือนวสันตติลกฉันท และอุปชาติฉันท กวีจึงเลือกใช้อินทรวชิราฉันทเพียง ๔ โคลก เท่านั้น

ศารทูลวิกรีติฉันทที่พบในจารึกปราสาทตาพรหมมีเพียง ๑ โคลก เนื่องจากเป็นฉันทที่แต่งได้ยาก เพราะ ๑ บทจะมี ๔ บาท บาทละ ๑๙ พยางค์ แต่ละบาทจะมีการบังคับเสียงพยางค์ที่เหมือนกัน ๑๘ พยางค์แรกบังคับคณะฉันท ๖ คณะ ดังนั้น การที่กวีแต่งศารทูลวิกรีติฉันทก็ยังแสดงฝีมือของกวีผู้นั้น ในบทละครสันสกฤต ศารทูลวิกรีติฉันทปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ เพราะเป็นรูปแบบของคำประพันธ์ที่เอื้อต่อการพรรณนา

ธรรมชาติ อากัปกิริยาของตัวละคร ศาตรทูลวิกริตฉันทน์ในจารึกปราสาทตาพรหมปรากฏ
ในโคลงที่ ๑๘ กวีสรรเสริญภาพลักษณ์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้อย่างสมบูรณ์แบบ
นับตั้งแต่การถือกำเนิดของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จนถึงการขยายพระราชอำนาจ แม้กวีจะ
ใช้ศาตรทูลวิกริตฉันทน์เพียงโคลงเดียว แต่ก็นับว่าแสดงความสามารถของกวีได้ชัดเจน

อารยฉันทน์ที่พบในจารึกปราสาทตาพรหมมีเพียง ๑ โคลง คือ โคลงที่ ๑๔๕
เนื้อหาเป็นการระบุชื่อผู้แต่ง และภูมิหลังของกวีอย่างสังเขป อารยฉันทน์ที่พบในจารึก
ปราสาทตาพรหมมีลีลาการบรรยายเนื้อหาคล้ายกับอนุชฎฉันทน์ แต่เนื่องจากอนุชฎ
ฉันทน์เป็นรูปแบบฉันทน์ที่กวีนิยมใช้ ดังนั้นอารยฉันทน์จึงไม่เป็นที่นิยมในจารึกปราสาท
ตาพรหม

อนุชฎฉันทน์ เป็นรูปแบบหนึ่งของฉันทน์ที่เหมาะสมกับการบรรยายหรือเล่าเรื่องที่
เน้นความแจ่มชัด รวมทั้งเนื้อหาที่สอดแทรกคำสอน เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหม
ส่วนมากกวีใช้อนุชฎฉันทน์ เพื่อแจกแจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งของพระราชทาน รายการ
สิ่งของต่าง ๆ การใช้ตัวเลขสังขยาเพื่อบอกปริมาณของสิ่งของภายในปราสาทตาพรหม
อนุชฎฉันทน์ที่พบในจารึกปราสาทตาพรหมมีจำนวน ๑๐๓ โคลง

การใช้ภาษาสันสกฤตโดยตลอด รวมทั้งรูปแบบฉันทน์ประเภทต่าง ๆ ในจารึก
ปราสาทตาพรหม นอกจากจะเป็นแบบแผนที่เอื้อต่อการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะ
สมมุติเทพแล้ว ยังเห็นได้ชัดว่าชนบรูพแบบภาษาและฉันทลักษณ์เอื้อต่อการสร้าง
บรรยากาศความศักดิ์สิทธิ์ สูงส่ง ขรึมขลัง และสร้างอลังการทางวรรณศิลป์โดยตรงผ่าน
เนื้อหาสรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้อย่างสัมฤทธิ์ผล

๔.๒ บทประณามพจน์: คติความเชื่อทางศาสนาพุทธนิกายมหายาน

ในสมัยที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงบริหารปกครองอาณาจักร บทบาทของ
พระพุทธศาสนาได้รับความนับถือจากผู้ปกครองอย่างสูง พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงนับถือ
พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระราชบิดาของพระองค์ (สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า

๒๖ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

๒๕๔๗: ๑๙) อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในราชสำนักของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นอกจากจะสะท้อนผ่านศิลปกรรมต่าง ๆ ยังสะท้อนผ่านบทประณามพจน์ซึ่งอยู่ในรูปจารึกสฤติ พระเกียรติพระองค์เองด้วย จะเห็นได้จากส่วนตอนต้นเรื่องของจารึกปราสาทตาพรหม กวีแสดงบทประณามพจน์สรรเสริญพระรัตนตรัยลัทธิมหายาน กวีบูชาพระพุทธเจ้า “ผู้ทรงเป็นที่พึ่งพิงของเหล่าสัตว์ทั้งหลาย” มีการกล่าวถึงลัทธิตรีกาย คือ ธรรมกาย (กายที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า คือ มีสภาวะเป็นอมตะ เป็นแก่นแท้ ดำรงอยู่ไม่เสื่อมสลาย) สัมโภคกาย (กายทิพย์ของพระพุทธเจ้า คือ กายเพื่อการชื่นชมยินดีของพระโพธิสัตว์ มีรัศมีรุ่งเรืองแผ่ซ่านไม่มีขอบเขตสิ้นสุด) และนิรมานกาย (กายที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตขึ้นเพื่อให้คนทั่วไปเห็นพระองค์ คือ กายของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏขึ้นในโลกมนุษย์) ซึ่งเป็นกายทั้งสามของพระพุทธเจ้า ต่อจากนั้นกวีบูชาพระธรรมในฐานะสิ่งล้ำค่าเพื่อปูทางไปสู่นิพพาน และพระสงฆ์ ผู้เผยแผ่พระธรรมคำสอนตามลำดับ รวมทั้งพระโพธิสัตว์โลกेश্বর และพระนางปรัชญาปารมิตา ซึ่งเป็นพระมารดาของพระพุทธเจ้า ดังนี้ความต่อไปนี้

ขอความนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นที่พึ่งพิงของสัตว์
โลก พระองค์นั้นมี พระภาค ผู้แบ่งพระกายของพระองค์เอง
ออกเป็น ๓ ส่วน คือ ธรรมกาย สัมโภคกาย และนิรมานกาย ที่
เกิดขึ้นจากลัมภาระ จากบุญลัมภาระมากมาย ผู้ทรงอยู่ในวิสัยของ
ผู้ที่ถือเอาพระกายของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายเป็นจุดหมายปลายทาง
ผู้ประสพชัยชนะ /๑/

ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระธรรม ที่ไม่มีสิ่งใดจะสูงไปกว่า ซึ่งเป็น
ทางไปสู่โพธิญาณอันยอดเยี่ยมที่เป็นดวงตาดวงเดียวอันปราศจาก
เครื่องกีดขวางที่เห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริง เป็นที่รู้จักกันในสาม
โลก และเป็นสิ่งที่ควรเคารพโดยบุคคลที่ควรเคารพ คือ เทวดา ที่
เป็นพระขรรค์ทำลายหมู่มืดมนทั้งหกที่อาศัยอยู่ภายใน /๒/

ขอพระสงฆ์ แม้จะได้ปลดปล่อยตนเองจากความยึดมั่นถือมั่น เนื่องจากการยึดมั่นถือมั่นนั้นเป็นอันตรายขัดขวางความหลุดพ้น โดยชอบ ผู้ที่ยังยึดติดในผลประโยชน์ของผู้อื่นซึ่งตนยึดถือแล้วอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่กล่าวถึงบ่อเกิดแห่งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ของจกัุมครอง พวกท่าน นอกเหนือไปจากคนที่ได้รับการสั่งสอนในคำสอนของ พระพุทธเจ้า ซึ่งได้รับการสวดอยู่เป็นประจำ /๓/

ขอพระโพธิสัตว์โลกศวรร จงมีชัยชนะ พระองค์เป็นแหล่งที่มา แห่งเดียว ซึ่งเป็นที่ไหลออกมาของผล ที่คนในสามโลกปรารถนา แล้ว ผู้มีกิ้งใหญ่ คือ พระพาทา ประดับด้วยกิ้งเล็ก คือ นิ้วพระหัตถ์ อังคตงามอย่างยิ่ง ผู้มีพระวรกายถูกพันโดยรอบด้วยเถาววัลย์เส้น เล็ก ๆ คือ สายขัณฑ์ปวีตที่เป็นทอง ผู้เป็นต้นปาริชาติที่เคลื่อนไหว ได้ (ต้นปาริชาติ) เป็นที่เกิดหนึ่งเดียวที่ผลิตผลออกมาซึ่งผลที่บุคคล ผู้อยู่ในสามโลกต่างปรารถนา (ต้นปาริชาติ) มีกิ้งใหญ่จำนวนมาก ถูกตกแต่งด้วยกิ้งเล็ก คือ นิ้วพระหัตถ์ (ต้นปาริชาติ) ที่มีลำต้นถูก พันรอบโดยเถาววัลย์ คือ สายขัณฑ์ปวีตทอง /๔/

ขอพวกท่านจงน้อมไหว้พระมารดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยความเคารพอย่างสูงสุด พระองค์ (พระชนนี) ผู้นำหน้าธรรมะ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า (พระชนนี) ผู้เพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติ ทั้งหลาย (พระชนนี) ผู้อาจจะเห็นได้โดยผู้มีปัญญาทั้งหลายด้วย ดวงตา คือ อาตมมัน ที่อยู่ภายในโดยผู้มีปัญญาทั้งหลาย (พระชนนี) ผู้ได้ปลดเปลื้องตาข่าย คือ การจินตนาการที่ไม่เป็นความจริง ซึ่งทั้ง ไปหมดสิ้นโดยสิ้นเชิง (สลัดมายาทิ้งไป) /๕/

แนวคิดเกี่ยวกับกายของพระพุทธเจ้า โดยแบ่งออกเป็นรูปลักษณะตรีกายดังที่กล่าวถึงในโคลงที่ ๑ เป็นรูปแบบเฉพาะของแนวคิดพระพุทธศาสนานิกายมหายาน แนวคิดนี้นับว่าแตกต่างจากพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท เพราะนิกายเถรวาทเชื่อว่ากายของพระพุทธองค์เป็นเช่นเดียวกับมนุษย์โลก มีสภาพไม่เที่ยง ไม่สามารถตั้งอยู่ในสภาพเดิมได้ ดังนั้น แนวคิดเรื่องกายพระพุทธเจ้าตามหลักนิกายเถรวาทจึงแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ กายที่เหมือนกับมนุษย์ทั้งหลายกับธรรมกาย คือ พระคุณสมบัติเฉพาะพระองค์ อย่างไรก็ตามพุทธปรัชญามหายานได้คัดค้าน ด้วยเหตุที่ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้และดำรงพระชนม์ชีพมาอีก ๔๕ พรรชานั้น ในขณะที่นิพพานก็ดับหายไปเลย ไม่มีเหตุผลมารองรับ และไม่น่าเชื่อถือ ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนานิกายมหายานจึงบ่งชี้ว่าพระพุทธองค์ดำรงพระกายในรูปลักษณะตรีกาย คือ สัมโภคกาย นิรมาณกาย และธรรมกายดังที่กล่าวไปข้างต้น การที่ระบุรูปลักษณะตรีกายก็เพื่อจะโยงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพเป็นนิรันดร์ ณ ดินแดนพุทธเกษตร (วคิน อินทสระ ๒๕๕๐: ๒๓, ๕๙)

เมื่อกวีบูชาพระพุทธเจ้าในรูปลักษณะตรีกายแล้ว เนื้อหาในโคลงต่อมาจะเห็นว่ากวีแสดงการยกย่อง พระธรรมว่าเป็นสิ่งสูงสุด สอดคล้องกับปรัชญาพระพุทธศาสนามหายาน ชี้ให้เห็นปณิธานประการหนึ่งของพระโพธิสัตว์ว่าต้องศึกษาพระธรรมให้ลึกซึ้ง ถ่องแท้และแนะนำผู้อื่นให้ศึกษาด้วย เนื่องจากพระธรรมของพระพุทธเจ้ามีมากมายหลายประการ เป็นเส้นทางที่ดำเนินไปสู่พระโพธิญาณอันนับว่าประเสริฐยิ่ง (วคิน อินทสระ ๒๕๕๐: ๙๖ - ๙๘) ยิ่งไปกว่านั้น กวีผู้แต่งจารึกปราสาทตาพรหมแสดงความเปรียบอสังการในเชิงรูปกะ เพื่อแปรบุคคลลาธิฐานของพระธรรมให้เป็นพระขรรค์ ทำลายศัตรูทั้งหกในที่นี้ หมายถึง กามะ คือ ความอยาก โกรธะ คือ ความโกรธ โลภะ คือ ความโลภ โมหะ คือ ความหลง มหะ คือ ความมัวเมา และมาทสรวะ คือ ความริษยา อันเป็นกิเลสที่อยู่ภายในใจของมนุษย์ทั่วไป (Coedès 1941: 284)

กวีบูชาพระสงฆ์ ในข้อความจารึกปราสาทตาพรหมที่ว่าแม่พระสงฆ์ก็ยังข้องแวง
ในผลประโยชน์ของผู้อื่นซึ่งตนยึดถือนี้ หมายความว่า พระสงฆ์มีกิจสำคัญต้องคอย
ช่วยเหลือคนอื่น ๆ ให้พ้นทุกข์ พระสงฆ์จึงเปรียบเหมือนสะพานบุญที่ยังความศรัทธาของ
ผู้คนที่ให้เกิดบุญกุศลสมดังความตั้งใจของประชาชนทั้งหลาย

ในโคลงที่ ๔ กวีแสดงความนอบน้อมพระโพธิสัตว์โลกेश্বর ในคติพระพุทธศาสนา
มหายาน พระโพธิสัตว์พระองค์นี้เป็นบุคคลาธิษฐานของความเมตตากรุณา พระองค์ทรง
ตั้งปณิธานไว้ว่า แม่ปวงสัตว์ยังเสวยทุกข์ในห้วงสาคร ตรานั้นก็จะไม่ขอบรรลุพระ
โพธิญาณ (เด่นดาว ศิลปานนท์ ๒๕๕๐: ๑๖) กวีสะท้อนภาษาจินตภาพเปรียบเทียบพระ
โพธิสัตว์กับต้นปาริชาติว่ามีคุณลักษณะแบบเดียวกัน เพื่อสื่อความหมายในด้านความ
เมตตากรุณาของพระโพธิสัตว์โลกेश্বরที่มีต่อเหล่าสรรพสัตว์ นัยนี้กวีแสดงให้เห็นแนวทาง
ปฏิบัติของพระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ ในการปกครองประชาชน ทรงสถาปนาพระองค์เองเป็น
พระโพธิสัตว์ดูแลสุขทุกข์ของประชาชนนั่นเอง

เนื้อหาในบทประณามพจน์ลำดับสุดท้าย กวีนอบน้อมพระนางปรัชญาปารมิตา
ซึ่งตามคติพระพุทธศาสนา มหายานนับถือพระนางว่าเป็นพระมารดาของพระพุทธเจ้าและ
สัญลักษณ์แห่งปัญญา วิชาความรู้ เป็นภาคหนึ่งของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในภาคเทวี
เริ่มต้นกวีแสดงความศรัทธาพระนางปรัชญาปารมิตา โดยกล่าวว่าขอพวกท่านจงน้อมไหว้
พระมารดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายด้วยความเคารพอย่างสูงสุด กวียกย่องพระมารดา
ของพระพุทธเจ้าหรือพระนางปรัชญาปารมิตาว่า เป็นผู้นำธรรมะของพระพุทธเจ้า
พระนางเพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติทั้งหลาย ซึ่งผู้จะมองเห็นพระนางปรัชญาปารมิตาได้
นั้นย่อมต้องเป็นผู้มีดวงตาที่มีปัญญา และพระนางปรัชญาปารมิตาเป็นผู้ปลดเปลื้องตา
ข่าย คือ ความหลงผิดหรือความไม่รู้ในสิ่งจะความจริงให้สูญหายไป ในบทบริบทของ
เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหม จะเห็นว่าพระนางปรัชญาปารมิตาเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึง
ถึงพระราชมารดาของพระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ คือ พระนางศรียราชจุฑามณี

เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมทั้ง ๕ โศลก แสดงอิทธิพลกระแสความเชื่อ พระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างชัดเจน แสดงแนวคิดเรื่องตรีกาย พระโพธิสัตว์ และปรัชญาปารมิตา กวียกย่องพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระโพธิสัตว์โลกेश্বর และจบลงด้วยการนอบน้อมพระนางปรัชญาปารมิตา จะเห็นได้ว่าคติการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวนับเป็นกระแสพระพุทธรูปแบบตันตระนิกายวัชรยาน ซึ่งแนวคิดนี้เป็นเป็นคติความเชื่อสำคัญในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหายานแบบตันตระนิกายวัชรยาน อันเป็นพัฒนาการของพระพุทธศาสนาแบบตันตระที่นับถือเรื่องลึกลับ เพียงแต่นิกายวัชรยานนับถืออาทิพุทธธานานิพุทธและพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ (อัญชนา จิตสุทธิญาณ และคณะ ๒๕๕๕: ๑๔๖ - ๑๔๗) นำสังเกตด้วยว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระโพธิสัตว์ และพระนางปรัชญาปารมิตาจะเห็นว่ามีประโยชน์สุขเพื่อส่วนรวม กล่าวคือ สิ่งอันควรเคารพดังกล่าวเป็นที่พึงพิงให้เหล่าสัตว์โลก และเป็นบ่อเกิดแห่งสิ่งที่เป็นประโยชน์ในทางธรรม อันเป็นอุดมคติเช่นเดียวกับการที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อุทิศพระองค์เพื่อความผาสุกของสรรพสัตว์ ซึ่งการแต่งบทบูชาสิ่งเคารพสูงสุดในจารึกปราสาทตาพรหมนับว่าเป็นขนบการแต่งบทประณามพจน์ที่ปรากฏในจารึกหลายหลักประจำรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จะเห็นได้จากจารึกปราสาทพระขรรค์ และจารึกประจำอำเภอโคกสาลาหลายหลักซึ่งสะท้อนอิทธิพลแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในสมัยนี้อย่างแจ่มชัด

๔.๓ สายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

การกล่าวถึงสายตระกูลพระมหากษัตริย์นี้เห็นได้ในจารึกปราสาทตาพรหมด้วยเช่นกัน กวีผู้แต่งคำนึงถึงความสำคัญของลำดับสายตระกูลจึงแสดงสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อย่างละเอียด หลังจากที่กวีแสดงบทประณามพจน์บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางพระพุทธศาสนาแล้ว จากนั้นกวีจึงกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ผู้รุ่งเรืองในอดีตทั้งหลาย บุคคลสำคัญของต้นวงศ์ กวีเริ่มจากพระเจ้าเศรษฐวรมัน พระราชโอรสของ

พระเจ้าศรุตวรมัน “ผู้ทรงเจริญด้วยพระเกียรติยศอันสะอาดบริสุทธิ์ ผู้ประสูติยังวงศ์
กษัตริย์ที่ชาวบริสุทธิ์” (โคลกที่ ๖) ทรงประสูติในวงศ์แห่งศรีกัมพูอันประเสริฐ ซึ่งตั้งอยู่ ณ
เมืองขยาทิตยปุระ (โคลกที่ ๗) จากนั้นกล่าวถึงตระกูลทางฝ่ายมารดาของพระเจ้าชัยว
รมันที่ ๗ โดยกล่าวถึงพระนางราชลักษมี “ผู้เป็นใหญ่แห่งสตรีทั้งหลาย ทรงประสูติแล้วใน
มหาสมุทร คือ ตระกูลฝ่ายพระมารดาอันรุ่งเรือง” (โคลกที่ ๘) กล่าวถึงพระเจ้ากาววรมัน
“พระองค์เป็นผู้ก่อตั้งวงศ์ของพระเจ้าแผ่นดินราวกับประภามณฑลของพระจันทร์” (โคลก
ที่ ๙) กล่าวถึงพระเจ้าศรีธรรมวรมัน ผู้ทรง “ประสูติในวงศ์ตระกูลของพระเจ้ากาววรมันเท
วะ” (โคลกที่ ๑๐) จากนั้นกวีจึงกล่าวถึงบุคคลสำคัญที่ทำให้การประสูติพระมหากษัตริย์ที่กวี
มุ่งสรรเสริญ โดยกล่าวถึงพระมารดาและพระราชาบิดา คือ พระนางศรีชัยราชจุฑามณี ซึ่ง
เป็นพระราชมารดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พระเจ้าธรมินทรวรมันที่ ๒ พระราชาบิดา
ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เรื่อยมาจนถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ดังจะยกเนื้อหาในจารึก
ปราสาทตาพรหม โคลกที่ ๖ - ๑๖ ที่ว่า

พระราชาผู้ทรงพระนามว่าศรีเศรษฐวรมันที่มีชื่อเสียง ผู้สมควร
จะถูกกราบไหว้ของพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย ผู้สร้างไว้ซึ่งกฎหมาย
ของพระมณูอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง พระองค์เป็นผู้ที่ประเสริฐใน
หมู่นักปราชญ์ทั้งหลาย พระโอรสของพระเจ้าศรุตวรมัน คือ พระ
เจ้าแผ่นดินที่มีพระนามว่าเศรษฐวรมัน ผู้ประเสริฐที่สุดเพราะพระ
เกียรติยศอันสะอาดบริสุทธิ์ ผู้ประสูติยังวงศ์ตระกูลของพระเจ้า
แผ่นดินอันบริสุทธิ์ /๖/

พระองค์ ทรงเป็นพระอาทิตย์ที่เกิดขึ้นแล้วบนท้องฟ้า คือ วงศ์
ของศรีกัมพูอันรุ่งเรือง ซึ่งเกิดแล้วบนภูเขาเป็นที่ขึ้นของพระอาทิตย์
คือ เมืองขยาทิตยปุระ ทำให้ดอกบัวคือดวงใจของสัตว์โลกเบิกบาน
พระองค์เป็นที่รวมของอำนาจทรัพย์สมบัติ ทรงเป็นพระราชาที่
เหนือพระราชาองค์อื่น ๆ แห่งเมืองเศรษฐปุระ /๗/

พระนางกัมพูราชลักษมี ผู้เป็นใหญ่ในบรรดาสตรีที่ซื่อสัตย์ต่อสามี ทรงประสูติแล้วในมหาสมุทร คือ ตระกูลฝ่ายพระมารดาอันรุ่งเรือง ราวกับพระจันทร์ที่งดงาม คือ พระเกียรติยศที่ไม่เคยถูกตำหนิ ราวกับว่าพระลักษมีที่เกิดแล้วจากมหาสมุทร /๘/

พระเจ้ากาวรมันผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่เมืองกวางปุระ ผู้ซึ่งมีมณฑลถูกทำให้สว่างด้วยแสงที่ส่องสว่างอยู่ตลอดเวลา ผู้ประสูติจากตระกูลของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้สร้างการกำเนิดของวงศ์พระเจ้าแผ่นดิน ผู้ที่มีความสมบูรณ์ด้วยศิลปศาสตร์ทั้งปวง ผู้เหมือนกับพระจันทร์เต็มดวงที่ขจัดความทุกข์ของทวยราษฎร์ทั้งหลาย /๙/

พระเจ้าแผ่นดินพระนามว่าพระเจ้าศรีธรรมวรมัน ทรงมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ทรงมีความเก่งกล้าอันรุ่งเรือง ยกเว้นจากการถูกตำหนิทั้งปวง พระองค์ประสูติในวงศ์นั้นของพระเจ้ากาวรมันเทวะ พระองค์ทรงมีความประพฤติอันเป็นแบบแผนของคนทั้งปวง อันพระองค์ทรงทำให้เกิดขึ้นแล้ว พระองค์ทรงกำจัดความร่ำเรงของข้าศึกศัตรูในการรบทั้งหลาย ผู้มีพৈตยานของพระเกียรติยศถูกทำให้กระจายไปในทิศทั้งหลาย /๑๐/

พระนางศรีขยจุฑามณี ผู้ขาวเหมือนกับบรีศมีแห่งพระจันทร์ เนื่องจากพระเกียรติยศอันบริสุทธิ์ ผู้ประสูติโดยพระราชอาพระองค์นั้น ในพระมเหสี คือ พระนางกัมพูราชลักษมี ซึ่งเหมือนกับพระนางเคารีผู้ขาวราวกับว่าพระจันทร์เนื่องจากพระเกียรติยศอันบริสุทธิ์ซึ่งทรงบังเกิดในพระมเหสีของท้าวหิมวัต /๑๑/

พระนางเปรียบดังพระนางสร้อยศรีวิไล เพราะความยอดเยี่ยมแห่งคำพูดทั้งหลาย เปรียบเหมือนแผ่นดิน เพราะมีความหนักแน่น เปรียบเหมือนพระนางลักษมี เพราะมีความงดงาม เปรียบเหมือน

พระนางอรุณธิดี เพราะมีความประพฤติที่ไม่ตกต่ำลง เพราะการขับร้อง เปรียบเหมือนกับความเป็นมิตรที่มีรูปร่างเป็นคน เพราะการเสียดสละเป็นต้น /๑๒/

พระองค์ชื่อว่า พระเจ้าชัยวรมันทเวะ ผู้ได้รับความเป็นพระราชทานเหนือพระราชวงศ์อื่น ๆ ในเมืองที่ชื่อว่าโยชธรปุระอันรุ่งเรือง ผู้ชนะหมู่ข้าศึกแล้ว ผู้มีที่อยู่ของพระญาติที่เมืองมโหรีปุระ พระองค์ได้ฝังเสาแห่งพระเกียรติยศทุกทิศไปจนถึงมหาสมุทร /๑๓/

พระโอรสของพระภคินีของพระราชทานพระองค์นั้น ผู้นำเกรงขามเพราะความอ่อนน้อมถ่อมตน ผู้มีพระนามปรากฏแล้วว่า ศรีมโหรีราทิตยะ พระองค์ทรงเป็นพระอนุชาของพระมารดาของพระเจ้าแผ่นดินพระนามว่าศรีสุริยวรมัน ผู้ทรงมีชัยชนะเหนือหมู่ของข้าศึก /๑๔/

พระนางชื่อราชปติเนทรลักษมี เป็นผู้ถูกส่องสว่างด้วยดวงประทีป คือ วงศ์ตระกูลที่น่าสรรเสริญและสะอาดบริสุทธิ์ ผู้ซึ่งได้ถูกทำให้รุ่งเรืองแล้ว และด้วยพระจริยาวัตรอันประเสริฐเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป พระนางมีที่อยู่ในหมู่บ้านชื่อว่า ราชปติศวร /๑๕/

พระโอรสของคนทั้งสอง (พระเจ้าศรีมโหรีราทิตยะและพระนางราชปติเนทรลักษมี) เป็นจอมแห่งพราหมณ์ที่คนนับถือแล้ว ผู้มีความรวดเร็วเหมือนพระยาครุฑ ผู้มีความงามเหมือนกับพระจันทร์ ผู้มีกลิ่นหอม คือ พระเกียรติยศ (ของพระองค์) ฟุ้งจรทั่วทุกทิศ พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ยิ่งใหญ่มีพระนามว่าศรีธรรมนันทรวรมัน /๑๖/

๓๔ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

สายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่ปรากฏในเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหม จะเห็นว่าบุรพทิศร์ยต้นสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่กวีกล่าวถึง คือ พระเจ้าศรุตวรมัน กวีไม่ได้ระบุพระนามพระอัครมเหสีที่อภิเษกสมรสกับพระเจ้าศรุตวรมัน แต่ระบุพระนามพระราชโอรสที่สืบเชื้อสายจากพระองค์ คือ พระเจ้าเศรษฐวรมัน ผู้ครองเมืองเศรษฐปุระ ลำดับต่อมาคือพระนามเจ้านายสตรีของสายตระกูลฝ่ายพระมารดา คือ กัมพูราชลักษมี พระนางได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าภววรมัน ผู้ครองเมืองภวปุระ กวีระบุ พระราชโอรสที่สืบเชื้อสายจากทั้งสองพระองค์ คือ พระเจ้าหรรษวรมัน ต่อจากนั้นระบุพระนามเจ้านายสตรีของสายตระกูลที่มีพระนามว่า ศรีษยราชจุฑามณี ซึ่งได้ประสูติจากพระเจ้าหรรษวรมัน ดังนั้น ศรีษยราชจุฑามณีจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับพระนางกัมพูราชลักษมี เมื่อกวียกย่องพระคุณสมบัติของศรีษยราชจุฑามณีแล้ว กวีกล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมัน (หมายถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ ๖) ซึ่งมีพระราชอำนาจอยู่ในเมืองที่ชื่อว่า โยธโรปุระ ต่อมากวีระบุพระนามกษัตริย์ที่เป็นพระโอรสของพระภคินีของพระเจ้าชัยวรมัน มีพระนามว่า ศรีมทีธราทิตยะ กวีเชื่อมโยงให้เห็นว่าพระเจ้ามทีธราทิตยะมีความสัมพันธ์กับพระเจ้าสุริยวรมัน (หมายถึง พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒) กล่าวคือ ทรงเป็นพระอนุชาของพระมารดาพระเจ้าสุริยวรมันนั่นเอง ลำดับต่อมาคือพระนามเจ้านายสตรีอีกพระองค์หนึ่ง คือ พระนางราชปตินทรลักษมี พระนางอยู่ในหมู่บ้านราชปติศวร ซึ่งพระนางราชปตินทรลักษมีกับพระเจ้ามทีธราทิตยะมีพระโอรสพระนามว่า พระเจ้าศรีธรณินทรวรมัน พระองค์มีสถานะเป็นพระราชบิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เนื้อหาที่ต่อเนื่องจากโคลกที่ ๑๖ กวีจะกล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งประสูติจากพระนางศรีษยราชจุฑามณีกับพระเจ้าศรีธรณินทรวรมัน พร้อมกับพรรณนาความเก่งกล้าพระบรมเดชานุภาพของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อย่างยิ่งใหญ่

จากตัวอย่างบุคคลสำคัญในสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในโคลกที่ ๖ - ๑๖ เห็นได้ว่าสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ หลัก ๆ จะแบ่งออกเป็นสองสาย ได้แก่ สายตระกูลที่สืบเนื่องมาจากพระราชมารดาของพระองค์ คือ พระนางศรีษยราช

จุฑามณี กับสายตระกูลที่สืบเนื่องมาจากพระราชบิดาของพระองค์ คือ พระเจ้าศรีธรรมนิทรธรรมัน เชื้อสายทางฝ่ายพระราชมารดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สืบต่อเนื่องมาตั้งแต่พระเจ้าศรีธรรมัน ส่วนเชื้อสายทางฝ่ายพระราชบิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กวีกล่าวตั้งต้นสืบเนื่องมาจากพระเจ้าชัยวรมันที่ ๖

การยกย่องบุคคลสำคัญในสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในมิติต่าง ๆ เป็นการสดุดีพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โดยตรง เพื่อยืนยันสถานภาพแห่งวงศ์ตระกูลของพระองค์ ว่ามีความบริสุทธิ์และรุ่งเรืองต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตเป็นเวลายาวนาน นอกจากนี้สิ่งที่เห็นเด่นชัดเวลาทวิสรรเสริญสายตระกูลกษัตริย์นี้ จะปรากฏกลวิธีการแต่งตามขนบของจารึกประเภทสดุดีกษัตริย์ คือ การกล่าวอ้างถึงเทพเจ้าตามคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงสถานภาพความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ของเชื้อพระวงศ์ในสายตระกูลพระมหากษัตริย์อันเป็นจารีตปฏิบัติในหมู่กวีประจำราชสำนัก

๔.๔ พระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

พระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่ปรากฏในจารึกปราสาทตาพรหม กวีแสดงพระราชกรณียกิจของพระองค์ผ่านเนื้อหาที่มุ่งเน้นการสร้างอลังการ จะเห็นได้ดังต่อไปนี้

พระราชกรณียกิจในด้านกรรพ นับเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในขนบการสดุดีพระเกียรติ แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ในการเน้นภาพลักษณ์วีรบุรุษของกษัตริย์ ดังตัวอย่างเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมในโคลงที่ ๒๑ กวีกล่าวถึงวีรกรรมของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ว่า ณ สมรภูมิต่างสงคราม พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงทำสงครามด้วยความห้าวหาญและทรงมีชัยชนะเหนือศัตรูอย่างเด็ดขาด พระองค์ทรงจับพระยาช้างของข้าศึกด้วยพระพาหอันทรงกำลังแล้วหมุนกลับไปกลับมา รวากับภูเขามันพระที่หมุนวนในการกวาดเกษียรสมุทร กวีใช้ความเปรียบพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โดยนัยเช่นเดียวกับพระหริหรือพระวิษณุที่กำลังกวาดเกษียรสมุทร กล่าวคือ ในครั้งที่

๓๖ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

พระวิษณุวตารเป็นเต่าเพื่อรองรับภูเขามันตระในขณะกวนเกษียรสมุทรนั้น ได้บังเกิดของวิเศษขึ้นหลายจำพวก กวีเชื่อมโยงเทวดำเนินเรื่องการกวนเกษียรสมุทรมากล่าวถึงพระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ ที่ทรงได้รับพระลักษมี ซึ่งก็คือโชคลาก ชัยชนะในการทำสงคราม ทรงได้รับพระยาช้างเผือกหรือช้างไอราวต ซึ่งในมิติความเป็นจริงคือเมื่อชนะข้าศึก พระองค์ก็ทรงได้รับพระยาช้างของศัตรู ทรงได้รับม้าแก้วหรือม้าอัญฉัยศรพ คือได้รับม้าสายพันธุ์ดีของศัตรูมาเป็นของพระองค์

เนื้อหาในโคลกที่ ๒๒ กวีใช้สำนวนว่า *śaṅke* แสดงน้ำเสียงของกวีเองถึงความสงสัยว่าพระลักษมี เทวีแห่งสงคราม คงจะมีความพอพระทัยอย่างมากในพระคุณสมบัติด้านการทำสงครามของพระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ เพราะพระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ ทรงเป็นรัตนะบนพระเศียรของพระราชาทั้งหลาย นัยดังกล่าวนี้หมายความว่าพระราชาผู้ครองอาณาจักรต่าง ๆ ต่างยอมรับในพระบรมเดชานุภาพของพระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ พระองค์จึงได้รับการเทิดทูนว่าเป็นรัตนะที่ประดับพระเศียรของเหล่ากษัตริย์ทั้งหลาย นอกจากนี้เนื้อหาในโคลกที่ ๒๒ ยังสร้างภาพในเชิงอสังการอันงดงามสื่อภาพให้เห็นว่าพระลักษมีเข้าใจไปว่าเหตุที่พระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ ทรงอกรบอย่างกล้าหาญก็เพื่อแสดงความกล้าหาญต่อพระนางเอง พระนางจึงได้โอบกอดพระองค์อย่างแนบแน่น การที่กวีอ้างถึงพระนางลักษมีเห็นได้ว่าเป็นชนบการสร้างภาพลักษณ์ที่จะปรากฏให้เห็นในจารึกสดุดีกษัตริย์หลักอื่น ๆ อยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะพระนางลักษมีหรือพระศรีเป็นเทวีแห่งโชค ความรุ่งเรือง ชัยชนะ การที่พระนางลักษมีสถิตอยู่กับกษัตริย์พระองค์ใด เชื่อว่ากษัตริย์พระองค์นั้นมีความยิ่งใหญ่รุ่งเรืองอย่างแท้จริง เช่นเดียวกับพระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ ซึ่งมีพระลักษมีโอบกอดพระองค์อย่างแนบแน่น

เนื้อหาในโคลกที่ ๒๓ กวีแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ มีพระเกียรติยศขจรขยายไปทุกพื้นที่ กล่าวคือ กวีใช้ความเปรียบในด้านอสังการเพื่อสร้างภาพในแง่การพรรณนาพระเกียรติคุณของพระเจ้าชัวยรมันที่ ๗ ที่ได้รับการสรรเสริญ ทั้งฝั่งของมหาสมุทร ภูเขา และป่าไม้ และได้เน้นย้ำพระเกียรติคุณที่ได้รับการสรรเสริญว่าพระองค์ทรงเป็นวีรกษัตริย์ที่ทำให้ข้าศึกวิ่งหนีไปไกล ด้วยเกรงกลัวในพระราชอำนาจในการทำศึก

ของพระองค์

พระราชกรณียกิจในด้านการเมือง การปกครอง สาระสำคัญประการหนึ่งใน จารึกปราสาทตาพรหมซึ่งกวีย้าให้เห็น คือ พระราชกรณียกิจในด้านการเมือง การปกครองของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จะเห็นได้ในเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหม โสลกที่ ๒๐ กวีกล่าวว่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างความรักให้แก่แผ่นดิน เมื่อแผ่นดินรับพระองค์ เป็นสามจึงได้ปล่อยสิ่งซึ่งดงามออกมา กวีสร้างภาพให้เห็นว่าเมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงปกครองอาณาจักร แผ่นดินก็เจริญรุ่งเรือง มีความอุดมสมบูรณ์ร่มเย็นเป็นสุข ในแง่นี้ แผ่นดินกับพระราชาก็มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากแผ่นดินตั้งอยู่ด้วยความสงบสุข ย่อมสืบเนื่องมาจากผู้ปกครองที่ให้ความสำคัญแก่การบริหารบ้านเมือง หรือ การที่กวีสะท้อนพระราชอำนาจของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่มีความยิ่งใหญ่โดยมีพระราช องค์กรอื่น ๆ อยู่ใต้พระราชอำนาจ เช่น ในโคลกที่ ๒๘ กวีกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เสด็จไปยังอาณาจักรจามปา ทรงประกอบวีรกรรมอันยิ่งใหญ่มีชัยชนะเหนือพระราชตาต่างแวนแคว้น ซึ่งวีรกรรมในครั้งนั้นทำให้พระราชอำนาจของพระเจ้า ชัยวรมันที่ ๗ เป็นที่ยอมรับในหมู่พระราชองค์กรอื่น ๆ

การอำนวยประโยชน์สุขแก่ทวยราษฎร์ นับเป็นพระราชกรณียกิจอันพึงกระทำ ของพระมหากษัตริย์ กวีกล่าวว่ ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีการสถาปนา อาโรคยาศาลาและภายในบริเวณศาสนสถานตาพรหมเมื่อมีผู้คนมีความเจ็บป่วยก็มีการ ดูแลเยียวยาดูแลรักษา (โคลกที่ ๑๑๗ - ๑๑๘) และที่น่าสังเกตประการหนึ่ง เนื้อหาจารึก ปราสาทตาพรหมระบุบุคคลหลากหลายสถานภาพทั้งนักบวช ครู นักเรียน ทาสรับใช้ทั้ง หญิงและชายจำนวนมาก ดังเช่นเนื้อหาโคลกที่ ๖๖ ระบุรายละเอียดของสตรีและบุรุษซึ่ง เป็นผู้ถวายเครื่องบูชาเทพทั้งหลาย นับได้ ๖๖,๖๒๕ คน เนื้อหาในโคลกที่ ๖๗ กวีกล่าวว่ คนทั้งหลายมีอยู่ถึง ๗๙,๓๖๕ คน เป็นผู้คนที่มาจากอาณาจักรจามปา และอาณาจักร พุกาม อาจกล่าวได้ว่า การที่กวีระบุถึงบุคคลหลากหลายสถานภาพและมีอยู่เป็นจำนวน มากนั้น สะท้อนให้เห็นนัยทางการเมืองในการปกครองของกษัตริย์ที่รวบรวมกำลังผู้คนให้ มารวมกันอยู่ยังสถานที่แห่งเดียวกัน ทำให้ง่ายต่อการควบคุมประชาชนนั่นเอง

พระราชกรณียกิจในด้านศาสนา เป็นพระราชกรณียกิจที่โดดเด่นมากในจารึกปราสาทตาพรหม เพราะเมื่อพิจารณาข้อความส่วนใหญ่ในจารึกปราสาทตาพรหม พบว่า กวีได้อุทิศเนื้อหาจำนวนมากเพื่อนำเสนอพระราชจริยาวัตรของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในกิจกรรมทางศาสนาเป็นหลัก กล่าวคือ มีการแสดงความกตัญญูต่อพระราชมารดา ครูด้วยการสร้างรูปเหมือนเพื่อประดิษฐานเป็นอนุสรณ์แห่งความเลื่อมใสศรัทธา และมีเทพบริวารสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาจำนวนมาก โดยเฉพาะการสถาปนาราชวิหารหรือปราสาทตาพรหม ภายในประดิษฐานพระรูปเหมือนของพระราชมารดาในรูปลักษณะพระนางปรัชญาปารมิตา และมีสิ่งของจำนวนมากที่พระองค์ทรงอุทิศถวายภายในศาสนสถานตาพรหม สิ่งของถวายแต่ละอย่างล้วนได้รับการเลือกสรรอย่างพิถีพิถัน มีการเฉลิมฉลองเทศกาลทางศาสนาอย่างสนุกสนาน ซึ่งรายละเอียดดังกล่าวนี้ปรากฏร่วมกันทั้งในกลุ่มจารึกประจำรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ดังเช่น จารึกปราสาทพระขรรค์ และจารึกกลุ่มอาโรคยาศาลา เป็นต้น นอกจากนี้ เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมยังกล่าวถึงพระราชกรณียกิจของกษัตริย์ในการอุปถัมภ์นักบวช ดังตัวอย่างเนื้อหาในโคลกที่ ๘๑ ระบุไว้ชัดเจนว่า “นักปราชญ์ผู้ปฏิบัติธรรมที่ฉลาดถูกเลี้ยงดูในพระราชวังแห่งนั้นเป็นประจำทุกวัน มีจำนวน ๔๓๙ คน” ในโคลกที่ ๘๙ กล่าวอีกว่า “พระเจ้าแผ่นดิน (พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗) ทรงเลี้ยงดูผู้ทรงความรู้ทั้งหลาย ณ สถานที่แห่งนั้น มีภิกษุ และพราหมณ์ เป็นต้น จำนวน ๑,๐๐๐ รูป” การที่กวีระบุว่ามึนักบวชทั้งในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ยืนยันให้เห็นว่าในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พระองค์ไม่ได้ทรงต่อต้านหรือเข้มงวดกับลัทธิศาสนาอื่นที่แตกต่างจากพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำรัชกาลของพระองค์แต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทั้งด้านการรบ การเมือง การปกครอง และด้านศาสนา ล้วนสะท้อนให้เห็นความมุ่งหมายของกวีที่จะสดุดีพระเกียรติคุณกษัตริย์ให้เห็นชัดเป็นรูปธรรม ยิ่งกวีมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์ที่สดุดีพระเกียรติ คือ มีสถานะเป็นพระราชโอรส ทำให้เห็นสาระสำคัญในการสดุดีพระเกียรติได้

อย่างแจ่มชัด เพราะพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ดังที่สะท้อนในจารึกปราสาทตาพรหมชี้ให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ การประกอบพระราชกรณียกิจล้วนสนองอุดมการณ์ของพระองค์ที่จะแผ่ขยายอาณาจักร การปกครอง และการเผยแพร่แนวคิดทางศาสนาให้เห็นอย่างชัดเจน

๔.๕ สารของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และการระบุชื่อผู้แต่ง

เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมในตอนท้าย กวีดำเนินตามรูปแบบขนบการจบบทสวดตีพระมหากษัตริย์ โดยฝากสารของพระมหากษัตริย์ให้อนุชนรับรู้ถึงสิ่งก่อสร้างภายในศาสนสถานตาพรหมที่ต้องรักษาหวงแหนไว้ให้ดี เนื่องจากสิ่งก่อสร้างทั้งหลายเป็นสื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การดูแลรักษาศาสนสถานแห่งนี้จึงสำคัญยิ่ง เพื่อให้ปลอดภัยจากภัยพิบัติหรือขโมย แล้วระบุชื่อผู้แต่ง คือ เจ้าชายศรีสุริยกุมาร หรือ เจ้าชายสุริยกุมาร ประสูติจากพระอัครชายา กวีผู้แต่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ดังต่อไปนี้

พระเจ้าแผ่นดินทอดพระเนตรแล้วซึ่งสิ่งที่เสียหาย สิ่งที่แตก
ทำลายของการประดิษฐานพระพุทธรูป และสิ่งอื่น ๆ โดยคน
ชั่วร้ายที่ปกครอง (อาณาจักร) พระองค์จึงตั้งพระราชปณิธานที่จะ
ดูแลรักษาพระพุทธรูป จึงมีพระราชดำรัสแล้วซ้ำอีกให้ผู้เป็น
ใหญ่แห่งกัมพูชาในภายภาคหน้าที่ดำรงอยู่ ดูแลรักษาสิ่งก่อสร้าง
เหล่านี้ /๑๔๒/

ด้วยการพิจารณาระลึกถึงการอุปการะของพระราชมาตาอัน
ประเมินค่าไม่ได้ ด้วยความภักดีที่เพิ่มขึ้นของพระองค์ ข้าจึงอุทิศ
ชีวิตเพื่อความกตัญญูต่อพระราชมารดา เพราะเหตุนี้ ข้าแต่
พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย ถึงแม้จะทรงรู้แล้วว่า ท่านเป็นผู้ชวนชวย
ดูแลรักษาสิ่งที่ประดิษฐานในประโยชน์ของเรา แต่ก็ยังไม่เป็นที่
พอใจของข้า ข้าก็ยังขอร้องพวกท่านทั้งหลายด้วยตัวของข้า
เอง /๑๔๓/

ด้วยการรักษาในสิ่งประดิษฐ์ฐานเหล่านั้น แม้จะมีการป้องกัน
รักษาสีก่อสร้างที่เกิดภัยพิบัติก็ด้วยการรักษาดูแลโดยท่าน สิ่งที่เป็น
เครื่องสังเวชบูชาเทพเจ้า อันได้แก่ ไม้ ฝืน และหินเป็นต้น ขอ
ท่านจงดูแลรักษาสีเหล่านี้อันพึงแสดงความนอบน้อมแด่เทพ และ
จากคนที่ขโมยเครื่องบูชาเทพไปและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ในทางที่เสียหาย /๑๔๔/

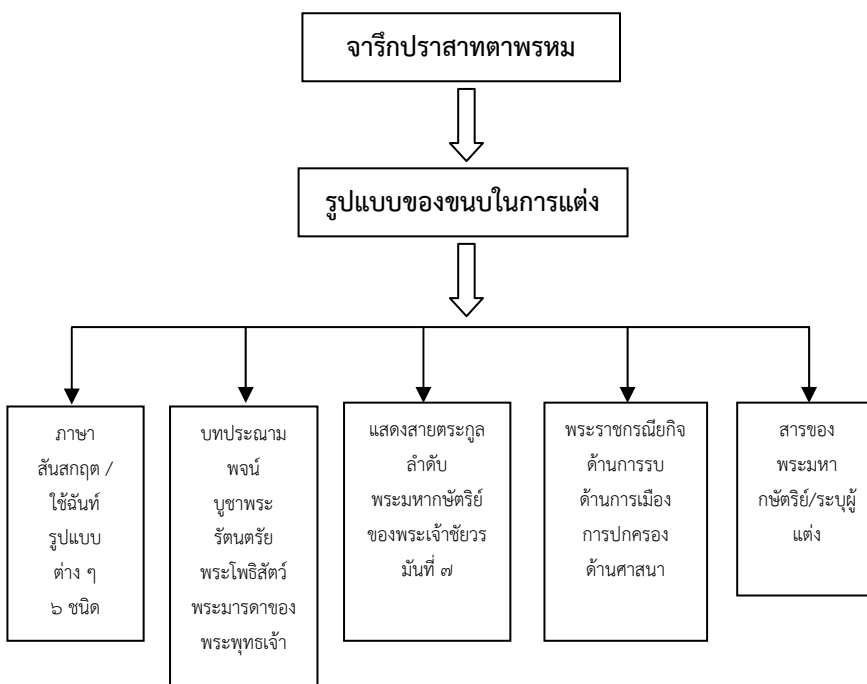
ราชกุมารพระนามว่า ศรีสุรยุกรมาระ ผู้ประสูติจากพระอัครเทวี
แห่งพระเจ้าแผ่นดินทรงพระนามว่า ศรีชยวรมัน ได้แต่งแล้วซึ่งคำ
สรรเสริญนี้ /๑๔๕/

บทลงท้ายจารึกปราสาทตาพรหม โดยกล่าวถึงสารของพระเจ้าชยวรมันที่ ๗
ข้างต้น นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความผูกพันของกษัตริย์ที่เป็นผู้อุปถัมภ์สิ่งก่อสร้างทาง
ศาสนาแล้ว นอกเหนือจากการปลูกสร้างศาสนาสถานให้เป็นศูนย์กลางทาง
พระพุทธศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ จะเห็นว่าปราสาทตาพรหมยังเป็นสถานที่สะท้อนจิต
วิญญาณอุดมการณ์ของพระเจ้าชยวรมันที่ ๗ ที่ทรงแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อ
พระราชมารดาอย่างสูงสุด การแสดงออกด้วยความนอบน้อมพระราชมารดา โดย
สถาปนาพระรูปเหมือนพระนางปรีชญาปารมิตาให้เป็นสัญลักษณ์สื่อแทนพระราชมารดา
นัยนี้เท่ากับว่าพระเจ้าชยวรมันที่ ๗ ทรงประกาศอย่างชัดเจนว่าพระองค์เองเปรียบ
ประดุจเป็นพระพุทธเจ้า ดังนั้นเพื่อแสดงออกถึงความเคารพพระราชมารดา ศาสนสถาน
แห่งนี้จึงได้รับการดูแลรักษาอย่างดี

กล่าวโดยสรุป รายละเอียดของเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมที่มีรูปแบบดำเนิน
เรื่องตามขนบของจารึกสฤติพระมหากษัตริย์ แสดงเป็นแผนภูมิได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๒ แสดงโครงสร้างรูปแบบของจารึกปราสาทตาพรหมที่สัมพันธ์
กับขนบของจารึกสตุติพระมหากษัตริย์

๕. คุณค่าของจารึกปราสาทตาพรหมในฐานะจารึกสตุติพระเกียรติ

จารึกปราสาทตาพรหมมีคุณค่าในฐานะเป็นจารึกสตุติพระเกียรติกษัตริย์ กวีบันทึกเนื้อหาสาระการสตุติพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โดยมุ่งเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ผสมผสานกับการใช้ถ้อยคำทางวรรณศิลป์

ในด้านข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นผ่านเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมนับว่าเป็นสาระสำคัญที่แสดงภาพบริบททางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้อย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่ากวีแสดงมิตีความเคลื่อนไหวทั้งภูมิหลังความ

๔๒ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

เป็นมาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โดยเริ่มแสดงให้เห็นถึงสายตระกูลของพระองค์ที่สืบเนื่องมาจากบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์แห่งอาณาจักรกัมพูชาตั้งแต่อดีต เชื้อสายทางฝ่ายพระราชบิดากับพระราชมารดาล้วนมีสถานภาพที่ยิ่งใหญ่ และมีเชื้อสายวงศ์ตระกูลอันบริสุทธิ์รุ่งเรือง ภูมิหลังเชื้อสายของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จึงอ้างความชอบธรรมถึงการขึ้นครองราชย์ของพระองค์สืบต่อจากกษัตริย์องค์ก่อน ชำรงความชอบธรรมแห่งราชบัลลังก์ได้อย่างสมบูรณ์ การกล่าวถึงพระราชกรณียกิจหลัก ๆ ทั้ง ๓ ส่วนของพระองค์ทั้งการแผ่ขยายอาณาจักร โดยเฉพาะวีรกรรมของพระองค์ที่มีชัยชนะเหนือข้าศึก กวีเล่าย้อนเหตุการณ์ไปเมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จไปสู่อาณาจักรจามปา ข้อมูลตรงนี้เห็นได้ว่าพระองค์ทรงทำสงครามกับอาณาจักรจามปาแล้วทรงมีชัยชนะ เนื้อหาระบุว่าพระองค์ทรงจับกษัตริย์เหล่านั้น แล้วทรงปลดปล่อยให้เป็นอิสระ เรื่องเล่าของพระองค์ในครั้งนั้นจึงเป็นที่จดจำของเหล่ากษัตริย์ทั้งหลาย เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ขึ้นครองราชย์การทำสงครามยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง กวีกล่าวว่าพระองค์ทำศึกสงครามด้วยความกล้าหาญ พระลักษณะมีจึงมีความยินดีที่พระองค์ทรงทำสงครามเพื่อพระนาง อย่างไรก็ตาม การปกครองของพระองค์ กวีก็อ้างถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรที่มั่นคง โดยกล่าวเป็นนัยว่าพระเทวีแห่งแผ่นดินทรงรับพระองค์เป็นสามี แล้วแผ่นดินก็ปล่อยความรุ่งเรือง คือ ความแผ่นดินมีความเจริญรุ่งเรือง

บริบททางศาสนาซึ่งนับเป็นกรอบความเชื่อของยุคสมัย ข้อมูลจารึกปราสาทตาพรหมช่วยเติมเต็มบริบทในด้านศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม การก่อสร้างปราสาทตาพรหม แล้วตกแต่งประดับประดาด้วยทองคำและแก้วมณีอย่างงดงาม เพื่อประดิษฐานพระรูปพระมารดาของพระพุทธเจ้า ยืนยันให้เห็นว่าปราสาทตาพรหมมีความสำคัญมาก เพราะเป็นศูนย์รวมความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพระราชมารดา เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมยังบ่งชี้ด้วยการบำเพ็ญพระราชกุศลในการศาสนาของพระองค์ ก็เพื่อเป็นปัจจัยสนับสนุนให้พระราชมารดาบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า ในส่วนความเคลื่อนไหวศึกคักอย่างมีชีวิตชีวาในมิติ

ของความเชื่อทางศาสนา สะท้อนผ่านเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหม เห็นชัดเจนจาก เครื่องบูชาถวายแก่รูปเคารพ ประกอบด้วยเครื่องบูชาจำนวนมากมีทั้งอาหาร เช่น ข้าวเปลือก ข้าวสาลี เมล็ดธัญพืช น้ำมันชนิดต่าง ๆ เครื่องเทศชนิดต่าง ๆ มีเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับตกแต่งรูปเคารพ โลหะมีค่าต่าง ๆ อาทิ ทองคำ เงิน ทองแดง ดีบุก เป็นต้น เครื่องบูชาถวายเหล่านี้มีการระบุหน่วยชั่งตวงอย่างชัดเจน นอกเหนือจากนี้ การที่กวี กล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีผู้คนภายในปราสาทตาพรหมจำนวนมาก ร่วมในงานบันเทิงรื่นเริงทางศาสนา ทำให้เห็นบรรยากาศความเจริญรุ่งเรืองของ พระพุทธศาสนา กวีกล่าวว่าการประกอบพิธีทางศาสนา มีการบรรเลงดนตรีเป็นทำนอง เบาลู ๆ มีนักฟ้อนรำร่ายรำเข้ากับจังหวะดนตรี อนึ่ง บุคคลที่มีอยู่อย่างหลากหลายนับพัน กว่าชีวิต มีพระภิกษุสงฆ์ พราหมณ์ และผู้ปฏิบัติธรรมนับรวมอยู่ด้วยนี้ บ่งชี้ข้อเท็จจริงว่า ทั้งพราหมณ์และพุทธมีความผสมผสานกลมกลืนกัน การอุปถัมภ์ดูแลนักบวชต่างศาสนา ซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นี้สะท้อนถึงการเปิดรับทุกศาสนาโดย ไม่มีการต่อต้าน

ข้อสังเกตประการหนึ่ง รายการสิ่งของที่กวีแสดงรายละเอียดไว้ นอกจากจะเป็น สิ่งของประกอบการทำอาหาร ยังมีเครื่องยาจากสมุนไพรซึ่งปรากฏตรงกับรายการ สมุนไพรในจารึกประจำอำเภอศยาศาลา ผู้วิจัยเห็นว่าปราสาทตาพรหมน่าจะเป็นแหล่งผลิต เครื่องยาสำหรับการเยียวยารักษาผู้ป่วย หรืออาจจะเป็นไปได้ว่าบุคคลที่มีอยู่หลายพัน กว่าชีวิตภายในปราสาทตาพรหม น่าจะมีเจ้าหน้าที่สำหรับการพยาบาลรักษาผู้เจ็บป่วย เตรียมการดูแลรักษาผู้เจ็บป่วยเป็นอย่างดี แม้ปราสาทตาพรหมจะมีสถานะเป็นวัด ไม่ใช่ ตัวอาคารสำหรับรองรับผู้ป่วย แต่หากพิจารณาพระราชกรณียกิจด้านการสาธารณสุขที่ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โปรดให้สถาปนาอำเภอศยาศาลาเพื่อเยียวยาผู้เจ็บป่วย ก็น่าจะสะท้อน ให้เห็นว่าการผลิตเครื่องยาจากสมุนไพรจำนวนมากน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับอำเภอศยาศาลา กล่าวคือ แหล่งผลิตเครื่องยาจากปราสาทตาพรหมอาจจะส่งไปยังอำเภอศยาศาลา ต่าง ๆ อย่างไรก็ตามข้อสังเกตดังกล่าว ผู้วิจัยจะทำการศึกษาอภิปรายให้เห็นชัดเจนใน

วาระต่อไป

ในมิติคุณค่าเกี่ยวกับความงาม จะเห็นได้ว่าจารึกปราสาทตาพรหมมีอสังการทั้งเสียงของศัพท์ และความหมายในเชิงความเปรียบอย่างชัดเจน อสังการในจารึกปราสาทตาพรหมเห็นชัดเจนว่ามีลักษณะร่วมกับจารึกปราสาทพระขรรค์ซึ่งเป็นจารึกสวดดีพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เช่นเดียวกัน เพียงแต่ลักษณะที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือ ในจารึกปราสาทตาพรหม กลวิธีการแต่งจารึก กวีแทบจะไม่ได้อ้างตัวละครในมหากาพย์รามายณะ หรือมหากาพย์ที่ปรากฏในเนื้อหาจารึกปราสาทพระขรรค์ มีเพียงการกล่าวถึง ชนมเมชัย ซึ่งเป็นพระปนัดดาของเจ้าชายอรชุนกษัตริย์วงศ์ปาณฑพ ดังที่ปรากฏในโคลกที่ ๒๖ โดยกวีกล่าวว่า พระอินทร์เมื่อได้รับการบูชาด้วย จึงมีใจยินดีสละทั้งคำสาปของชนมเมชัย แม้กวีจะไม่ค่อยกล่าวถึงตัวละครในมหากาพย์ของอินเดีย แต่เทพปกรณัมยังคงเป็นการอ้างถึงและเป็นสื่อความเปรียบที่ปรากฏในจารึกปราสาทตาพรหม ซึ่งอสังการที่สะท้อนผ่านเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมทำให้จารึกปราสาทตาพรหมในฐานะที่เป็นจารึกสวดดีพระเกียรติกษัตริย์สื่อสาระคุณค่าในการสวดดีพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้อย่างลงตัว

๖. บทสรุป

ผลการศึกษาดังอภิปรายมาตามลำดับ กล่าวโดยสรุปได้ว่าชนบการสร้างสรรค์จารึกประเภทสวดดีพระมหากษัตริย์เป็นปัจจัยสำคัญในการยกย่องสถานภาพกษัตริย์รวมทั้งเชื้อสายตระกูลอย่างสมบูรณ์แบบ ชนบที่ปรากฏร่วมกันในจารึกกลุ่มนี้ประกอบด้วยทางเลือกใช้ภาษาสันสกฤตและคำประพันธ์ประเภทฉันทออย่างหลากหลายอันเป็นจารีตในวงนักปราชญ์แห่งราชสำนัก ตามด้วยบทประณามพจน์ คือ บูชาเทพเจ้าหรือพระรัตนตรัยอันเป็นความเชื่อในแต่ละรัชสมัย ชนบสำคัญประการต่อมา คือ การแสดงสายตระกูลกษัตริย์เพื่อเชื่อมโยงมายังพระมหากษัตริย์ที่กวีกล่าวถึง ชนบในการแสดงพระราชกรณียกิจของกษัตริย์ และประการสุดท้ายชนบในการจบท้าย โดยกล่าวถึง

สารของกษัตริย์หรือระบุชื่อผู้แต่ง

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมดำเนินตามองค์ประกอบของ ขนบการสดุดีพระเกียรติกษัตริย์ การที่กวีเลือกใช้ภาษาสันสกฤตและรูปแบบร้อยกรองที่ หลากหลาย ซึ่งรูปแบบฉันททั้ง ๖ ชนิดเห็นได้ชัดว่าส่งผลต่อการดำเนินเรื่อง โดยเฉพาะ อนุชฎกฉันทซึ่งเป็นกรอบของฉันทลักษณ์ที่เน้นการบรรยายลักษณะข้อเท็จจริงโดยการ แจกแจงรายการสิ่งของ รวมทั้งกิจกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติภายในปราสาทตาพรหม เนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมในส่วนเปิดเรื่อง คือบทประณามพจนบุชาสังคคีสิทธิ์ตาม คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาหายาน กวีกล่าววอนบ่อน้อมพระรัตนตรัย พระโพธิสัตว์ โลกेश্বর รวมทั้งพระนางปรัชญาปารมิตา สังคคีสิทธิ์อันเป็นบทประณามพจนบุชาสังคคีสิทธิ์อัน ความเชื่อแห่งยุคสมัยนี้ เป็นการยกย่องด้วยความเคารพ จึงสะท้อนความเชื่อของพระเจ้า ชัยวรมันที่ ๗ ที่มีต่อสังคคีสิทธิ์ดังกล่าวอย่างลึกซึ้ง การดำเนินเนื้อหาจารึกปราสาท ตาพรหมต่อเนื่องด้วยบทบรรยายสายตระกูลกษัตริย์ที่สืบเนื่องต่อกันมาจนกระทั่งพระเจ้า ธรณินทรวรมันที่ ๒ กับพระนางศรีชยราชจุฑาภรณ์ซึ่งให้กำเนิดพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ การ บรรยายสายตระกูลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จึงบ่งชี้สถานภาพอันยิ่งใหญ่สูงส่งของ พระองค์ในการอ้างเกียรติยศแห่งราชบัลลังก์ได้อย่างดงามบริบูรณ์ เนื้อเรื่องจารึก ปราสาทตาพรหมบรรยายเหตุการณ์พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในด้านต่าง ๆ ทั้งการรบ การเมือง การปกครอง โดยเฉพาะกิจกรรมทางด้านศาสนา บรรยายรายการ ของถวายเป็นเครื่องพลีแต่สิ่งเคารพบูชาจำนวนมากหลายรายการ และจบลงด้วยการฝากสาร ของพระมหากษัตริย์ คือ ให้กษัตริย์รุ่นต่อไปหวงแหนและรักษาสิ่งก่อสร้างอันศักดิ์สิทธิ์ ภายในศาสนสถานแห่งนี้ และระบุชื่อผู้แต่ง คือ เจ้าชายศรีสุรยกุมารอันเป็นพระราชโอรส ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

จารึกหลักนี้พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีพระราชประสงค์ให้พระราชโอรสของพระองค์ ปรนนาขึ้นเพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณ ประดิษฐานภายในราชวิหาร หรือศาสนสถาน ตาพรหม ขนบการสดุดีพระเกียรติซึ่งเป็นกรอบในการแต่งจารึกประเภทสดุดีกษัตริย์

๔๖ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

ดังกล่าวจึงมีครบสมบูรณ์ในจารึกปราสาทตาพรหม ซึ่งนับหนึ่งเป็นการแสดงพระเกียรติคุณของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อย่างสมบูรณ์อีกด้วย ขนบการสวดดีพระเกียรติกษัตริย์ในจารึกปราสาทตาพรหมจึงช่วยเปิดมุมมองส่องสะท้อนคุณค่าจารึกปราสาทตาพรหมในฐานะจารึกสวดดีพระเกียรติ ทั้งในด้านบริบททางประวัติศาสตร์ และในด้านอสังการทางวรรณศิลป์ คุณค่าส่วนแรกคือคุณค่าบริบททางประวัติศาสตร์ จารึกปราสาทตาพรหมสะท้อนจิตวิญญาณความเคลื่อนไหวในด้านต่าง ๆ อันเป็นช่วงยุคสมัยที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ปกครองอาณาจักร ภูมิภาคหลังเชื้อสายพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่แจกแจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระองค์ ซึ่งไม่ปรากฏในเอกสารทุติยภูมิอื่น ๆ รวมทั้งบรรยายความเคลื่อนไหวอันเนื่องมาจากกิจกรรมทางศาสนาก็บ่งชี้ว่าความเชื่อทางศาสนาในยุคสมัยนี้มีความเจริญอย่างสูง ในส่วนอสังการทางวรรณศิลป์ การสื่อความโดยใช้ความเปรียบ การเรียงร้อยเนื้อหาวงสมบูรณ์มีเอกภาพตามองค์ประกอบของขนบดังกล่าวถึงแล้ว รวมทั้งการอ้างอิงถึงเทพองค์ต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ ช่วยส่งเสริมให้คุณค่าจารึกปราสาทตาพรหมมีอสังการอย่างประณีตลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม การศึกษาจารึกปราสาทตาพรหมยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายแง่มุม ผู้วิจัยจะขยายผลการศึกษานี้ในด้านอื่นในวาระต่อไป

บรรณานุกรม

- จารึกในประเทศไทย เล่ม ๓. (๒๕๒๙). กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- _____. เล่ม ๔. (๒๕๒๙). กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ชะเอม แก้วคล้าย. (๒๕๒๘). **จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗**. กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- _____. (๒๕๔๓). **จารึกปราสาทแปรรูป**. กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- เด่นดาว ศิลปานนท์. (๒๕๕๐). “คติธรรมพระโพธิสัตว์.” ใน **คุณธรรม จริยธรรม ตามรอยพระโพธิสัตว์**. กรุงเทพมหานคร: พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร.
- เทพรัตน์ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (๒๕๒๑). “จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (๒๕๕๕). **ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- ปราณี วงษ์เทศ. (๒๕๒๙). **นครวัด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มณฑิยา ผาทอง. (๒๕๓๗). “จารึกสุโขทัย: การศึกษาวิเคราะห์สาระและสัมพันธ์ภาพ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มหาสยัญ ศรีอ่อน, พระ. (๒๕๕๐). “ประณามบทและนิคมณฑลในวรรณคดีบาลี: แนวคิด รูปแบบ และภาษา”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

๔๘ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๕). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

วศิน อินทสระ. (๒๕๕๐). **สาระสำคัญแห่งพุทธปรัชญามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (๒๕๓๒). “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีป.” ใน **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เน้นประเทศภาคพื้นทวีป**. นครปฐม: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศานติ ภัคดีคำ. (๒๕๕๐). **ความสัมพันธ์วรรณคดีไทย - เขมร**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

สุภรณ์ อิศวสันโสภณ, ผู้แปล. (๒๕๑๓). “ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ในบริเวณเมืองพระนคร”. ใน **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4: ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษร และ ภาษาไทย, ขอม, มอญ, บาลีสันสกฤต**. พระนคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (๒๕๒๓). “๖๐๐ ปี แห่งประวัติเมืองพระนครของขอม”. **ศิลปวัฒนธรรม** ๑๐, ๖ (เมษายน ๒๕๓๒): ๑๑๐-๑๒๕.

_____. (๒๕๕๗). **ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม**. กรุงเทพฯ มหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำเนียง เลื่อมใส. (๒๕๕๓). **มหาวัสตุอวทาน: คัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน**. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์.

อนงค์ นาคสวัสดิ์. (๒๕๒๒). “‘นานที’ ในบทละครสันสกฤต”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.

- อัญชณา จิตสุทธิญาณ และคณะ. (๒๕๕๕). **การศึกษาวิจัยจารึกกลุ่มปราสาทตาเมือน**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุไรศรี วรศรินทร์. (๒๕๕๕). **ประชุมอรรถาธิบาย: รวบรวมบทความวิชาการของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อุไรศรี วรศรินทร์**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Apte, Vaman Shivram. (2000). **The student's Sanskrit-English dictionary**. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Chandler, David. (2003). **A History of Cambodia**. (3rd ed). Chiang Mai: Silk-worm Books.
- Coedès, George. (1906). “La stèle de Ta-phroh” , **BEFEO VI.**: 41-81.
- _____. (1937). **Inscriptions du Cambodge Volume I**. Hanoi: Imprimerie d’ extreme - orient.
- _____. (1941). “ La stèle de Prah Khan d’Ankor,” **BEFEO XLI.**: 255-302.
- Finot, Louis. (1925). **Inscriptions d’Angkor**. Hanoi: Imprimerie d’ Extrême-Orient, XXV.
- Kapur, Pradeep Kumar and Sahai, Sachchidanand. (2007). **Ta Prohm: a glorious Era in Angkor civilization**. Bangkok: White Lotus.
- Monier-Williams, Monier. (1979). **A Sanskrit-English dictionary**. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Sharan, Mahesh Kumar. (1981). **Select Cambodian inscriptions: the Mebon and Pre Rup inscriptions of Rajendra Varman II**. Delhi: S.N. Publications.

๕๐ | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙)

Warder, Anthony Kennedy. (1989). **Indian Kāvya Literature Vol.1**. Delhi:
Motilal Banarsidass.